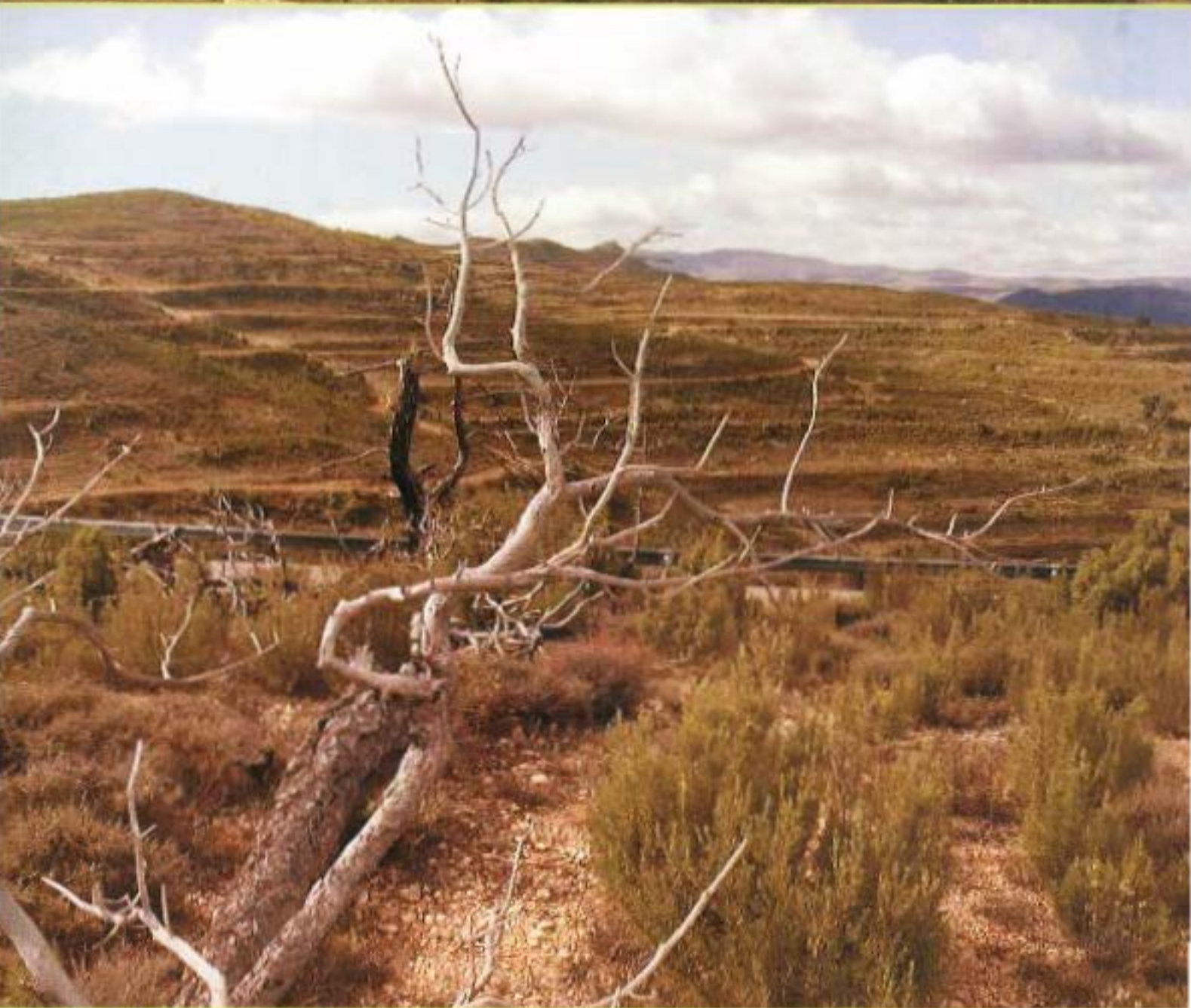

A deu anys de la foguera

Núm. 70 ANY XVIII

AV!

Primavera 2004
REVISTA COMARCAL
DELS PORTS

PASTISSERIA

CASA GORRETA

JOAQUÍN ANDRÉS

Marquesa de Fuente el Sol, 2
12300 MORELLA
Tf. 964 160 174

DES DEL 1900, L'AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ

COL·LEGI OFICIAL DE DOCTORS
I LLICENCIATS EN FILOSOFIA I LLETRES
I EN CIÈNCIES DE CATALUNYA

CURSOS DE FORMACIÓ DEL PROFESSORAT 2004
**LA SERRA DELS PORTS, PATRIMONI NATURAL ENTRE TRES
COMUNITATS (CURS 0425602)**

Tortosa 22 al 24 d'octubre - Morella, 29 al 31 d'octubre

Geologia, hidrogeologia, gestió de fauna salvatge, botànica, gestió forestal, incendis forestals, patrimoni natural, canvis paisatgístics.

Preu: 50 EUR

www.cdlicat.es

Telèfon 933170428

Amb la col·laboració del Ministeri d'Educació, l'Ajuntament de Morella i el Centre d'Estudis dels Ports

AU!

REVISTA COMARCAL
DELS PORTS
ANY XVII - Número 70
PRIMAVERA 2004

Consell de Redacció

Montxo Monfort, Julià Pastor, Ernest Querol, Narcisa Ràmba, Carles Ripollés, Jesús Sangüesa, Josep M^o Zapater

Col·laboradors

Julià Pastor i Carles Ripollés: maquetadors. Ernest Querol: corrector. J. Amela, S. Bordàs, J. Domingo, C. Ripollés, Jesu Sangüesa: corresponals. Montxo Monfort: dissenyador. Jesu Sangüesa: distribuïdor. J.R. Gil, Roger Blasco, Salvador Rabaza, Sergi Bordàs, J. Domingo, T. Garcia: fotògrafs. Santi Polo: web-mestre. Lluís B. Meseguer, assessor científic.

Publicació del

CENTRE D'ESTUDIS DELS PORTS

Costa de la Presó, s/n
Apartat de Correus 18
12300 MORELLA

Tf. Fax 964 161 001

centresports@retemail.es

<http://personal4.iddeo.es/centresports>

Depòsit Legal B-20594-87

ISSN 1136-3797

Imprimeix: J. Dasso

Quota anual: **15 EUR**

Exemplar solt: **4 EUR**

A la pàgina web trobareu el catàleg de les nostres publicacions.

Esperem les vostres col·laboracions: treballs, dibuixos, sòries, opinions, creacions, notícies, fotografies, publicitats, llibres, etc.

L'atenció al soci es fa amb treball voluntari, i per tant, a deshora. Ens trobareu més fàcilment les vesprades de 19,00 a 21,00 hores.

Tel. 964 160 125

Fax 964 160 151

Portal de Sant Mateu, 3 · 12300 MORELLA Castelló

Entitat adherida a:

Coordinadora
de Centres
d'Estudis de
Parla Catalana

FEDERACIÓ D'INSTITUTS
I ESPAIS COMARCALS
DEL PAÍS VALENCIÀ
F I E C O V

Xarxa d'entitats
culturals de les
comarques de la diòcesi
de Tortosa

El Centre té un conveni de col·laboració amb l'Ajuntament de Morella; sol·licita regularment subvencions a la Generalitat i la Diputació, que les concedeixen a voltes; i puntualment a alguna entitat privada com la Fundació Caixa Castelló. De totes maneres, la immensa majoria del finançament de l'entitat procedeix de les aportacions dels seus socis i simpatitzants.

S U M A R I

De Vilafranca	15
De Morella	15

LA BÚSTIA	
Publicacions de fora	17

CALAIXERA CULTURAL	
Toponímia	20
Beceroles	20
Els Masos de Bel	21
Combats per Morella	21

EDITORIAL	
El futur del Centre	5

MONOGRÀFIC	
A deu anys de la foguera	7

NOTÍCIES	
De la comarca	14

DADES PER A LA HISTÒRIA	
Estan clavades dos creus	23

ORELLA ESCRIVANA	
Sordera selectiva	25

JA FA TEMPS QUE...	
Les festes de Setmana Santa	28

vergara
diccionario básico
dirección general de enseñanza primaria
M.E.N.

Però, és que es
pensen que som
bovos, o què?

INSTITUT
D'ESTUDIS
CATALANS
DICIONARI
DE LA LLENGUA
CATALANA

DICIONARI
VALENCIA

GOBERN DE VALÈNCIA

EDITORIAL

El futur del Centre

Apreciats socis i simpatitzants:

Si aquest editorial té forma d'esquela és per a que vegeu clar que el Centre, sense la vostra faena, corre el risc de desaparèixer. El Centre d'Estudis dels Ports, després de més de vint anys d'activitat, ha arribat a un punt en que el número d'activitats que es fan és inassumible per a la capacitat de treball i el temps disponible dels membres de la junta, que per diferents circumstàncies ha disminuït prou.

Si compteu les activitats que fem, tampoc en són tantes. És a dir, segons el nostre criteri encara no hem aplegat al nivell mínim que qualsevol comarca es mereix, fins i tot les del nostre escàs nivell de poblament.

Properament rebreu una comunicació convocant-vos a l'assemblea general on haurem de decidir cap a on ha d'anar el Centre. Abans d'això, que serà cap als Nadals, US DEMANEM QUE US COMPROMETEU MÉS AMB L'ENTITAT i que us oferiu a treballar en allò que més us agrade o interesse, però amb compromisos concrets. No volem conjugar el Hauríem-de-Fer-Això sinò el Faré-Això perquè sinò sempre ho hem d'acabar fent els mateixos.

A la cultura comarcal no se li dóna cap importància, però pensem que la solució no és baixar el nivell de faena, sinó que hi hage més gent que treballe, que la joventut relleve els més grans, que hi hage una real coordinació dels esforços de les entitats culturals de tots els pobles de la comarca, i que siguem capaços d'atendre les relacions intercomarcals amb una certa dignitat.

Papers dels Ports de Morella

Número 1 - 2002

▲ PUBLICACIONS

La Diputació de Castelló a través del Servei de Publicacions difon i promou l'edició de llibres de tema cultural, tècnic, d'investigació o divulgació.

A deu anys de la foguera

Fa deu anys, recordareu que la revista núm. 32, dedicava el monogràfic a la foguereta que va calcinar mitja comarca nostra i mitja de la del costat. En aquella ocasió vam intentar manifestar la nostra indignació replegant les opinions de bona colla de gent afectada i de tècnics.

A deu anys vista dels fets hem intentat una cosa semblant, amb pitjor èxit que aquella volta, que ja no va ser cap meravella. Encara que paregue que el temps ho cura tot, la dècada que ha passat no ha estat capaç de fer-nos oblidar la desolació ni preguntar-nos si s'han pres mesures eficaces de repoblació, vigilància i prevenció. Els incendis d'enguany de Villarluego i Sorita ens van tornar a posar la por al cos i van tornar a evidenciar qui ha de córrer sempre a última hora.

Els textos responen a una enquesta que els vam passar amb l'intent de comparar idees en un camp ben ampli. La Generalitat ens ha enviat el *Plan de Prevenció de Incendios Forestales 2004 Comunidad Valenciana*, que per la seua extensió no us hem pogut traduir.

No cal dir que agraïm de tot cor l'esforç de tots els que ens han contestat, els textos dels quals trobareu ací.

*El verde de los árboles
es parte del rojo de mi sangre.*

Pessoa

Introducció

L'estiu de l'any 1994, els incendis van adquirir una gran virulència a moltes comunitats de l'Estat Espanyol; més de 200 incendis van cremar unes 100.000 hectàrees que equivalen a uns 125.000 camps de futbol.

El nostre país (a l'Alt Millars i al Palància), i a la nostra comarca no se'n van estalviar i van patir el foc més greu que la gent recorda. Al País Valencià es van cremar de 50.000 a 60.000 ha, de les quals unes 12.000 corresponen a la nostra comarca i unes altres tantes a les terres veïnes de Terol.

Més de 3.500 persones, prop de 2.000 voluntaris, treballaren nit i dia per tal d'aturar els focs que de nord a sud asso-

laren la comunitat. Però, si es poden quantificar els danys en hectàrees cremades, també es pot fer en pèrdues de vides: 5 morts a la Serra de Mariola, que ocupaven un avió antonov; 1 pastor a Tous; 6 brigadistes a l'Alt Millars; 1 mort a Hortells.

Al País Valencià, més de 1.000 persones evacuades. Entre elles, gent d'Olocau, de la Todolella, de Villores, d'Hortells i de Sorita. Més d'una vintena de vivendes cremades, milers d'animals morts...

El diumenge 3 de juliol va ser molt calorós i, la vesprada, ja portava el foc que venia de l'Aragó.

Un llamp, una causa natural, va iniciar allò que ningú va saber com aturar fins quatre dies després. Durant eixe temps, com he dit, es van cremar unes 12.000 ha. Masos i collites arrasades, el foc per dins dels pobles, la població evacuada, aterrada i impotent, un desapa-

Efectius que van intervenir el dies 3 al 9 de juliol de 1994

Brigades forestals	10 unitats	60
Bombers	Morella	16
	Benicarló	30
Medi Ambient	Agents forestals	12
	2 Brigades forestal	14
	Personal tècnic	4
Forces de seguretat	Polícia Local	2
	Polícia Autònoma	6
	Guàrdia Civil	82
Voluntaris/Veïns	De la comarca i Terol	700
Exèrcit	Companyia Tetuan 14	103
Total d'efectius humans		1.029
Mitjans aeris	Hidroavions	3
	Helicòpters	2
Vehicles dels bombers	Autobombes	6
	Vehicles auxiliars	8
Exèrcit	Helicòpters	3

Quan el foc dibuixa sobre el terreny mai no segueix les línies marcades als mapes.

El foc fa com els reixos, no reconeix cap límit ni fa diferències, i porta carbó a tot arreu

regut (després se'n confirmaria la mort) i, des de bon principi, descoordinació, molta descoordinació.

Les altes temperatures, la sequera i el fort vent de ponent portaven el foc per allà on volien i en menys d'un dia allò que va començar per Villarluengo estava ja a les portes de la Tinença amenaçant els Ports de Beseit.

Durant eixos dies van passar molts polítics per les nostres terres ja cremades, des del vicepresident del Govern Central, Narcís Serra i el President de la Generalitat, Joan Llerma fins al Ministre d'Agricultura, Luis Atienza i el conseller de Medi Ambient de la Generalitat, Emèrit Bono. La seua presència volia recolzar l'esforç de tots per aturar la catàstrofe, però també evaluar-ne la magnitud en el terreny i mirar de paliar els nombrosos danys.

Algunes ONGs com Greenpeace i Adena van denunciar la inexistència d'un pla nacional contra els incendis i a aquesta acusació se sumaven particulars i partits polítics, que acusaven l'Administració de falta de coordinació a l'hora de l'extinció de la foguera. Davant d'aquestes i altres acusacions, Narcís Serra va respondre:

- No hay que buscar más motivaciones que las climáticas.

Deu anys després ens preguntem si aquest desastre tornarà a passar, si existeix ja un pla nacional contra incendis i si, a pesar de les dificultats climàtiques, es treballa dia a dia per tal d'evitar-ho.

Un dels valors més interessants que tenim a la comarca, després de les persones que vivim ací, és la natura. A les nostres mans està la seua guarda i la responsabilitat de conservar-la per als qui vinguen darrere. Però l'Administració (local, autonòmica i estatal) és, en tot cas, més responsable pel seu compromís davant del poble. Els ciutadans presents i futurs són els que jutjaran els seus encerts i els seus errors.

Animals morts

Ovelles	88
Garrins	30
Vaques	50
Vedells	30
Pollastres	12.000
Gallines	25
Conills	30
Borregos	4
Cavalleria	1
Coloms	20

Danys en immobles

8	Cases totalment cremades
.....	Forn Municipal d'Hortells
10	Cases afectades al ràfel
24	Masos totalment cremats
1	Magatzems
9	Naus agrícoles
.....	Moli de Palanques
45	Pallers cremats totalment
.....	Ermida d'Hortells amb danys al ràfel
.....	Abastiment d'aigua d'Olocau
.....	Repetidor TV d'Olocau 50 % fet malbé

Els tècnics

Joan Busquets, enginyer forestal

Què fa falta per regenerar un bosc cremat?

En un primer moment cal esperar per veure si es produeix la regeneració natural de la vegetació. En el cas dels pins (que no tenen capacitat de rebrot de soca o d'arrel) segons l'espècie, es pot preveure. Per exemple: per regenerar el bosc, si no s'ha produït la regeneració espontània, s'hauria d'intervenir fent una restauració forestal amb les espècies que en eixe moment garanteixin el major desenvolupament en el mínim temps.

Quan de temps costa regenerar un bosc?

La resposta depèn de les condicions en què haja quedat l'ecosistema després del pas del foc. En les zones de pastures la regeneració és pràcticament immediata, les zones de matoll tarden 2-3 anys en aconseguir un aspecte com el d'abans de l'incendi. Les zones de pinar amb espècies mesclades de quercinies (carrasques, roures, coscolls) poden tardar molt més. Tot depèn de la pèrdua de sòl que s'haja produït i de la virulència del foc.

Quines espècies són més fàcils de regenerar?

En el cas de la carrasca (*Quercus ilex*) que té capacitat de brot de soca-rel, després de cremar-se, es regenerarà formant una màquia. El mateix ocorre amb el roure valencià (*Quercus faginea*) i el coscoll (*Quercus coccifera*) si no es produeixen grans pèrdues de sòl per erosió.

El pi blanc (*Pinus halepensis*) és una espècie que es recupera molt bé després d'un incendi, atès que «la posada en llum» afavoreix la regeneració però, compte, si es produeix un altre incendi abans que el pi s'haja reproduït per llavor (uns 20 anys) no es tornarà a regenerar.

En el cas del pi negre (*Pinus nigra*) la posada en llum no afavoreix la regeneració per llavor, per això, normalment, després d'un incendi tardarà molt en tornar a créixer (s'hauria d'esperar que altres espècies amb més temperament, que és la capacitat de tolerar la llum directa del sol, s'establiren i, quan el sòl tinguera certa ombra el pi s'establiria).

Les espècies més delicades com el teix (*Taxus baccata*), l'oró (*Acer opalus*, *Acer monspesulanum*) o el grèvol (*Ilex*

aquifolium) necessitaran condicions adequades d'ombra i d'humitat per poder-se desenvolupar.

Amb quines espècies s'aconsella regenerar?

Com ja s'ha comentat, s'han d'utilitzar espècies que puguin suportar les condicions de llum i sòl. Una bona aïna de treball són les espècies del gènere *Pinus*, ja que són molt frugals i es poden instal·lar amb molt poc sòl.

L'ideal és alternar aquestes espècies amb plantes més delicades com carrasques, roures i orons en les zones més humides i amb una mica més de sòl, com els barrancs.

Què cal per prevenir un incendi?

Evidentment, cal tenir el bosc net. S'ha de mirar que no hi haja continuïtat vertical ni horitzontal del combustible.

Això a la pràctica és molt difícil de mantenir. Antigament, s'aconseguia pasturant les raberes i amb l'aprofitament de la llenya baixa.

Actualment es fan neteges en zones de gran aflluència de gent, als costats de les carreteres i de les pistes, que són els llocs més transitats, i no hi ha pressupost per a res més.

Un altre tipus d'infraestructura per a la prevenció són els dipòsits d'aigua, les pistes forestals i les àrees trencafocs que es dissenyen i es van fent poc a poc en funció del pressupost disponible.

Com s'actua en la neteja del bosc de propietat privada?

A través de subvencions al 100% prèvia sol·licitud a l'administració. El que passa és que els diners no arriben a totes les demandes. És qüestió de paciència i d'anar demanant tots els anys.

Incendi el dia 2 de juliol de 1994 (19,00 h.)

Causa: llamp - Duració: 8 dies

Terme Municipal	Tipus bosc	Superfície cremada (ha)	
		Amb arbres	Sense
Olocau	Comú	134	-
	Part.	907	1.362
El Forcall	Part.	945	684
	Part.	1.136	282
Sorita	Part.	1.100	246
	Morella	Comú	102
La Todolella	Part	1.945	686
	Comú	376	-
Villores	Part.	665	240
	Part	-	198
TOTAL		7.310	3.698

Els Ajuntaments

Olocau

Ricardo Julian Salvador, alcalde.

Com recorda aquella data?

Amb horror. Van ser dies de moltíssima faena de dia i de nit en condicions molt dures. Dies de immensa pèrdua, bogeria i nervis.

Es van perdre moltes hectàrees d'arbrat, matoll i collites. Es van cremar masos i, en alguns pobles, cases i, fins i tot, es va perdre alguna vida humana.

A la catàstrofe natural del foc ens unim les persones. Uns perquè tenien la responsabilitat de posar els mitjans per a l'extinció i van fallar. Altres, perquè en la crítica, que podia ser dura –estava justificat– van mesclar *churras con merinas* de forma poc honesta.

Encara recordo reportatges en periòdics «seriosos», que parlaven de l'abandonament en l'extinció per part de la Generalitat Valenciana i oblidaven que el foc es va iniciar en una altra comunitat. Cròniques fetes, segons deien, des de la primera línia de foc, on no se'ls va veure.

Diuen que el temps posa cadascú al seu lloc. Alguns per a bé, altres per a mal, no va fer falta esperar molt. Per a mal ja ho he comentat, per a bé queda l'enorme treball de la gent dels pobles veïns i no tan veïns.

A Olocau vam compartir front, per proximitat, amb Tronxó i vam rebre la immensa ajuda de gent de Mirambell, la Cuba, la Mata, Cantavella, Cinctores, Portell i alguns de la Todolella i el Forcall, que se'n van haver d'anar per controlar el foc als seus municipis. Va ser un treball d'una generositat immensa.

Recordo una anècdota que no oblidaré mai. Al bar el Meson del Forn de la Mata hi havia un paper penjat a la paret, amb un bitllet de 5.000 pta, que deia: *Para que beban los valientes que han ido a pagar el fuego. De un jubilado que no podia ir.*

No vaig saber qui era ni per on para, però recordaré sempre el seu gest.

Quines van ser les causes que van fer arribar el foc a situacions tan extremes?

Desatenció en els moments clau. El foc es va iniciar el divendres 1 de juliol amb un llamp d'una tronada seca, en un bosc de Villarluego.

Es va controlar el dissabte 2 en el lloc on s'havia originat i amb medis aeris que després, paradoxes de la vida, no van aparèixer perquè segons versions no oficioses, la Comunitat d'Aragó no en disposava.

Die oficioses, perquè l'Ajuntament d'Olocau, davant de les dures crítiques que va rebre, –sense tenir en compte que va ser qui va demanar l'auxili dels mitjans aeris, que si que van venir–, va demanar explicacions a serveis de la DGA per eixa manca de mitjans i no va obtenir cap resposta. I això no és una crítica entre comunitats, perquè el que escriu és fill, nét i besnét d'aragonesos; és, senzillament, la veritat.

El diumenge 3 es va revifar i va cremar tant com va voler fent un gran front. El dilluns dia 4 va haver moments que s'estava controlant, al Barranco de las Mestas, a la vora del punt d'inici, a la confluència dels termes de Tronxó,

Villarluego, Bordó i Olocau i, sobre les dotze de migdia va passar el foc de costat i ja no es va poder fer res amb aquell front tan gran.

Quines van ser les pèrdues? Han estat correctament recompensades? Com ho van fer?

Les pèrdues van ser espantoses atesa la magnitud de l'incendi, que va cremar una superfície total d'unes 22.000 hectàrees. Bosc de pins, roures, carrasques, sables, ginebres i matollar van quedar arrasats. A Olocau es van cremar unes 2.800 hectàrees i es van cremar del tot o parcialment sis masos: la Rambleta, Carrasco, Sebastian, Ferrer, La Torreta i Lecha, de els quals, quatre van ser restaurades amb subvencions que anaven del 50 al 100 % segons si eren primera vivenda o no. També es va subvenir la pèrdua d'animals, collites i aïnes de les explotacions ramaderes.

Els boscs cremats no es van regenerar, ni netejar pràcticament, perquè l'auxili econòmic va ser irrisori.

Hi va haver, això sí, una línia d'ajuts per a la construcció de punts d'aigua contra incendis, línia que va ser molt utilitzada.

Considera que el que s'ha fet i es fa en política de recuperació de boscs i medi ambient és correcte?

Com apuntava anteriorment, a les finques afectades els va ser difícil, a Olo-

cau, acollir-se a algun tipus d'ajuda. Les línies que hi havia no estaven pensades per a això i, únicament la Conselleria d'Agricultura, Pesca i Alimentació va fer alguns convenis amb finques de propietat particular.

Es poden millorar aquestes polítiques? Com?

Jo crec que seria prou amb un plantejament seriós i professional de pensar el que li fa falta al medi per mantenir-se i desenvolupar-se, on s'haurien d'evitar entrar en consideracions sobre de quin partit són les corporacions locals concretes i deixar entreveure que els pocs habitants d'aquests pobles són enemics de no sabem qui i altres galanures per l'estil.

Es veu clarament que molta gent, pel que fa al medi ambient, s'ho pren al peu de la lletra i, o bé es tira al monte o se'n va per *las Carras de Úbeda* o no és capaç de posar els peus a terra. Paradoxes de la vida.

Als deu anys de l'incendi, quines conseqüències s'arrosseguen encara?

A tota la zona cremada encara es veuen restes de l'incendi: pins cremats caiguts per terra, carrasques que encara estan dretes i envoltades de brots i moltes restes de matolls escampades per tot arreu.

Abans de l'incendi ja hi havia zones de fàcil erosió per les aigües, aquest efecte s'ha multiplicat. El pi no s'ha recuperat i si ho fa és a ritme molt lent. Hi ha arbustos, com les sabines, que no es recuperen o els costarà molts anys.

Els Ajuntaments participen en les polítiques mediambientals de recuperació de boses?

Els ajuntaments menuts no poden iniciar actuacions en matèria de recuperació de boses si no estan auxiliats per l'Administració, autonòmica o estatal.

En el cas d'Olocau, en les poques actuacions que s'han fet —per no dir cap—, no s'ha comptat gens amb l'opinió de la Corporació.

Les ajudes de reforestació no estaven pensades per actuar a les zones afectades per un incendi. I, pel que fa a la neteja del bosc, algun particular ho va sol·licitar, però va haver de desistir perquè l'ajuda era irrisòria.

Es promouen a nivell local activitats o campanyes de sensibilització del

medi ambient i en concret dels boscos?

No s'ha fet cap campanya d'aquest tipus, perquè som un municipi menut i perquè, crec, que no fan falta molts esforços per tenir sensibilitat respecte al medi perquè hi hem nascut i hi vivim com els nostres pares i avis.

Els habitants d'aquests pobles, fora de rares excepcions, el sabem cuidar, hi hem treballat i hem arriscat alguna cosa més que la salut.

Creu que fa falta incidir en això?

Qualsevol campanya, per poca voluntat i realisme que tingue, serà bona, sobretot si eixa sensibilitat es pot traslladar i fer que la captin els que veritablement fan mal al medi, ja sigui per acció o per omisió.

Considera que les administracions locals estan prou representades en els sistemes de prevenció?

En el cas d'Olocau i a efectes pràctiques de res. Disposar d'un agent forestal d'un conveni amb el Consorci de Bombers, d'un Pla d'acció o d'ajudes per a equipament no implica escoltar l'opinió de la Corporació ni saber, al mateix temps, quins plan pugue tenir de prevenció i participació.

Com s'hauria d'organitzar la coordinació en la prevenció?

Comptant amb moltes més opinions, entre elles les de les Corporacions Locals, i amb l'experiència i professionalitat que tenen, amb tota seguretat, els experts i el personal que es dedica a aquestes tasques.

La Todolella

Rosa Adela Segura Tosca

- A 10 anys de l'incendi, no s'ha fet cap actuació en el monte cremat. La valoració, per tant, és negativa ja que la majoria de la fusta cremada encara està al lloc i la repoblació natural ha donat lloc a un extens matoll d'espècies com el romer i algun pi.

- Els Ajuntaments no participen en les polítiques mediambientals de recuperació de boscos, només sol·liciten ajudes per a la neteja i la replantació a la conselleria de Medi Ambient, en funció de les ajudes que es convoquen anualment.

- No es fa cap promoció o campanya de sensibilització a nivell local.

- Serà positiu, però creiem que la gent autòctona és la que més respecta el medi on viu.

- Les administracions locals no estan representades en els sistemes de prevenció, només tenen capacitat d'organitzar les brigades de protecció civil que pertanyen a cada poble, si la tenen formada.

- Els Ajuntaments haurien de tindre línia directa amb el control d'emergències de la Generalitat per tal de coordinar conjuntament les faenes de prevenció i d'extinció. També hauria d'haver més coordinació amb les centrals d'emergències de les províncies limítrofes amb reunions periòdiques i repartiment de feines.

Morella

Conseqüències.

La repercussió de l'incendi del 94 fou molt especial per a Hortells. La desfeta ecològica va estar acompanyada per la mort d'un veí i de la pròpia agressió del foc al poble. Més enllà de les pèrdues mediambientals -molt importants- la situació provocada per l'incendi va afectar, sens dubte, psicològicament totes les persones.

En un primer moment, es van prendre una sèrie de mesures per donar suport als directament afectats pel foc en les seues vivendes però mai s'ha desenvolupat un pla seriós de recuperació del bosc.

Participació dels Ajuntaments.

La gestió dels boscos es fa absolutament a banda de la població local i dels seus representants.

La marginació dels ajuntaments és absoluta fins a no ser informats, en moltes ocasions, de les actuacions en terrenys de titularitat municipal; a hores d'ara, però, incautats en la seua gestió per part de l'administració autonòmica que ha rebut les transferències del govern central i ha continuat la mateixa política.

Promoció a l'àmbit local

Eixa mateixa desincentivació de contacte entre els pobles i els seus boscos fa que realment visquem d'esquena al nostre patrimoni natural. De fet, això no s'entendria en el patrimoni arquitectònic. En aquest estat de coses les accions de sensibilització són molt insuficients.

Més actuacions

Es efectivament necessari canviar la relació entre els nostres pobles i els seus boscos. No es pot estimar el que no es

coneix. Per tant, hem d'acostar als joves el coneixement del nostre medi natural a través de visites i de l'aprofitament dels albergs com a espais de convivència amb la natura.

Representació dels Ajuntaments

No només els ajuntaments haurien d'estar més representats en la organització de la prevenció dels incendis sinó en tot el que té a veure amb la gestió dels boscos. Cal aplicar el principi de subsidiarietat perquè, sens dubte, des de l'àmbit local es pot ser més eficients en l'administració dels recursos i més sensibles en la consideració del propi entorn.

No té cap sentit que l'administració forestal estigues allunyada i desvinculada dels ajuntaments. Fins i tot ara, la pròpia delegació de la Generalitat que ha d'atendre la gestió forestal ha estat traslladada a Sant Mateu i els pobles dels Ports s'han quedat sense la presència continuada dels serveis forestals. Malgrat que ací estan els boscos, es decideix allunyar els agents forestals dels pobles.

Coordinació en la prevenció

En estos anys s'està gastant més en sistemes d'apagar focs que d'evitar-los. És fonamental augmentar les dotacions per a la prevenció tot i coordinant les actuacions des de l'àmbit local.

S'haurien de potenciar els consells locals de medi ambient on els representants de totes les administracions i les associacions interessades pogueren treballar conjuntament en la potenciació del medi natural.

Caldria establir uns plans estratègics consensuats per abordar la millor manera d'acabar amb els incendis -en la mesura de l'humanament possible- que és prevenir-los.

Bombers voluntaris

Com s'activa el pla d'emergència quan hi ha foc al bosc?

Quan hi ha avis d'incendi als telèfons d'emergència 112 o 085, el centre provincial de coordinació activa el que se'n diu despatx automàtic, que movilitza un helicòpter, dues brigades rurals d'emergència i un parc de bombers (professional o voluntari) de tan aprop com sigui possible.

Arribats al lloc el responsable de l'actuació valora la situació i determina si s'han de demanar més mitjans o ja en són prou.

En el cas que el foc prengue dimensions desmesurades i pot afectar a persones, edificacions de vivendes, explotacions ramaderes, indústries, etc., el protocol contempla la formació del CECOPAL (Centre de Coordinació Municipal) o del CECOPI (Centre de Coordinació Provincial Integrat), que

funcionen de forma similar coordinant els mitjans tècnics, sanitaris, logístics, de seguretat, etc.

Com es coordinen la resta de forces implicades (forestals, brigades, etc)

En un foc de vegetació existeixen, com en qualsevol altra emergència, unes directrius tècniques o protocols d'actuació on es determina el paper o funció de cadascun dels mitjans que puguin intervenir. En el cas de la província de Castelló, la direcció dels incendis de vegetació correspon al Consorci Provincial de Bombers (capataços, coordinadors, sergents, tècnics, etc)

Quan el foc afecta territoris limítrofs, com funciona la coordinació del servei?

Evidentment, la coordinació entre territoris a l'hora d'extingir un foc de

vegetació sempre és més complicada que si només afecta un territori, és a dir, els mitjans per combatre els incendis són pràcticament iguals en tot el territori estatal, però els protocols d'actuació poden ser diferents en cadascuna de les autonomies.

La coordinació, en aquests casos, es fa, en principi, entre els centres d'emergència dels territoris afectats i, segons l'evolució de l'incendi a través del PMA (*Puesto de mando avanzado*) o del CECOPI (Centre de coordinació provincial integrat).

Estan prou preparats els cossos de bombers de la zona per fer front a focs de grans dimensions?

Els mitjans existents en l'actualitat són suficients per apagar focs si no són encara de grans dimensions. En cas contrari necessitem ajut i recolzament de mitjans d'altres zones.

Si teniu alguna cosa per explicar feu-nos-ho saber. Hi ha moltes coses interessants per escriure.

Qui s'apunta?

NOTÍCIES COMARCA NOTÍCIES

De la comarca...

Robatoris

Durant el mes de maig va haver-hi encara més robatoris a la nostra comarca, concretament a l'estanc de Cinctores, i al polígon industrial Les Casetes de Morella, d'on es van endur un parell de cotxes d'un dels tallers mecànics que s'hi concentren.

Castellfort

L'ermiteta de Santa Llúcia, situada a mig camí de Vilafranca i famosa pel laberint que conserva, va reunir com és habitual al mes de maig, la pelegrinació dels pobles del voltant. Els majorals d'enguany van acaptar amb la noble intenció de reparar la teulada, que es troba en mal estat, i van repartir un rotllet als assistents, seguint el costum.

El Forcall

Les jornades sobre la Festa del Foc, que es van celebrar a finals de Maig, van reunir un miler de persones. L'acte pretenia també fer ambient per tal d'aconseguir la declaració de bé d'interès cultural per a la Santantonada.

Agenda 21

La Mancomunitat dels Ports va aprovar la carta de Aalborg i va iniciar el procés per elaborar una Agenda 21 per a tota la Comarca. S'empendrà una auditoria mediambiental si arriben diners d'Europa.

Rogatives del Forcall a Sant Cristòfol de Saranyana. (15/05/2004). Benedicció del terme. Foto: Sergi Bordàs

Resultat de les eleccions europees

	PSOE	PP	EUP-ENT	ERPV	BLOC	CDS	CUP	EV-E	PRF	PEV	E2000	FE	FE-J	CAN	UV	ALT
Castell de Cabres	7	5	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Castellfort	36	79	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cinctores	143	114	7	9	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
El Forcall	150	123	7	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Herbers	19	29	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-
La Mata	28	52	-	2	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
La Pobla de Benifassà	44	60	2	4	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
La Todolella	39	36	2	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Morella	762	554	33	26	12	2	1	4	-	2	-	1	1	4	-	2
Olocau del Rei	39	44	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Palanques	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Portell	53	59	2	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	1
Sorita	17	69	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Vallibona	29	21	2	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Vilafranca	631	393	67	23	4	1	-	3	-	1	-	-	-	3	-	-
Villores	29	10	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOTAL	2026	1663	127	74	29	9	1	10	-	4	-	1	2	12	1	5

Notícies de Vilafranca

Patrimoni

Les obres de restauració de l'església han donat un pas més amb la confecció de plànols que farà la Generalitat. Es continua buscant diners d'on es pot, donacions, subhastes d'art, etc. que després queden reflectides en el Templèmetre que hi ha a l'entrada lateral, a la dreta.

Cicloturisme

Un centenar de corredors van participar a la cinquena marxa cicloturista organitzada pel C.C. Picaio, de 123 quilòmetres. La marxa va baixar a Benassal, va pujar a Castellfort, va apropar-se a Cincorres i va tornar per l'Anglesola

Adesiara

El grup, veterà dels primers aplecs, no tocava junt des de 1982 i han editat un CD. El grup es va fundar el 1977 per

tres estudiants de magisteri amb una guitarra, un guitarró i una bandúrria.

VTV

La televisió vilafranquina emet des de fa quinze anys a les festes, però des del 2 de maig emet regularment pel canal 47 de l'UHF.

Capsigrany

De l'onze al tretze de juny es va desenvolupar a la vila el Capsigrany. En els darrers cinc anys ja s'han vist més de seixanta espectacles, que donen raó de l'esforç dels organitzadors per dur la cultura a la comarca.

Esport

□ Els nombrosos participants (tres dels quals de Morella) de la Marxa a Peu Castelló-Morella. L'itinerari, que va començar a Castelló, va aplegar el primer dia fins a Vilar de Canes, passant per la Pobla, la Vall d'Alba, els Ibarsos i la Torre d'en Basora. La segona jornada, que finalitzà a Morella, va anar pel Barranc dels Horts, la Pinella, Ares i els Llivis. Ximo Puig va rebre els cansats i entusiastes esportistes i va repartir els diplomes acreditatius. La II Marxa a peu Castelló-Morella va estar organitzada pel Club de Muntanya «El Piolet».

□ Torneig de les Estrelles de Futbol 3. Molts xiquets i xiquetes de la comarca van participar en la festa organitzada pel Vila-real CF a fi d'impulsar l'esport base, en aquest cas el futbol. Dels 72 partits celebrats i més de 80 esportistes jugant, quedaren dotze equips que acudiren a la final que es jugarà a les instal·lacions del Vila-real CF.

□ El Consell de la Jovetut ja ha organitzat un parell d'excursions per conèixer una mica millor la comarca. la primera va ser de Morella al Forcall per la Mola de Miró. la segona, a la Font Donzella per la Font d'en Torres i el el Riu de les Croces.

□ Per promocionar el ciclisme, enguany, els organitzadors de la volta ciclista a

Notícies de Morella

Espanya han organitzat una Volta Junior per als xiquets en els llocs d'arribada de les etapes de la Volta i recreant l'ambient de les arribades dels corredors professionals. En la fase classificatòria, van participar xiquets de Vilafranca, Morella, el Forcall, Cincorres. Es va celebrar al passeig de l'Alamera i al passeig Jaume I el primer diumenge de maig. El guanyador va ser el vilafranqui Miguel Vicente Garcia.

□ D'èxit esportiu es pot qualificar la campanya, ja finalitzada, dels equips de futbol base i handbol escolar. En handbol, les xiques van ser les guanyadores provincials dels Jocs Esportius de la Comunitat Valenciana. Els cadets i els alevins de Futbol han estat campions de lliga. L'Ajuntament els va fer una acte de reconeixement de l'esforç, la il·lusió i el treball a tots els participants i preparadors.

Patrimoni

□ En l'animat debat que es va fer sobre el projecte del Parador, l'alcalde i tres arquitectes de València van demanar que l'església i el claustre de Sant Francesc continuen sent d'ús públic i que l'aparcament no es face dins del monument.

Cultura

□ Per segona vegada, espeleòlegs de la Societat Esportiva ESPEMO realitzaren

diversos treballs d'investigació, informació, topografia, geologia de coves, a la muntanya sagrada dels inques, el Matxu-Pitxu.

□ Com ja va ser tradicional els darrers anys, se celebra a la ciutat la festa del llibre amb paradetes a la placeta de l'ajuntament. El propi ajuntament, el Centre d'Estudis i Comunicacions dels Ports van mostrar llibres, revistes i vídeos amb un tema comú: la comarca, la seua història i la seua gent.

Ecologia

□ Ja fa uns anys que els ramaders de la comarca denuncien davant l'administració els atacs dels voltors a les vaques i ovelles durant el temps de cria, a la primavera. Els ramaders demanen mesures urgents i indemnitzacions pels animals morts. Fins ara, la mesura correctora ha estat tornar a obrir la menjadora per als voltors, del terme de Cincorres, que s'havia tancat per la crisi de les vaques boges i la pesta porcina. La població de voltors ha augmentat de forma espectacular d'unes poques parelles a l'any 70 fins a les 190 parelles de l'any 2004.

□ Segons Jesús López, organitzador de les IV Jornades de Mineria i Medi Ambient, el que es pretén és compatibilitzar l'explotació minera amb la conservació del patrimoni cultural i natural. No ho

veuen així des de la Plataforma Veïnal de Cincorres que va fer arribar a l'organització un manifest en contra de qualsevol activitat de les mines en aquesta zona.

Economia

□ El Polisportiu va ser el marc on més de cinquanta expositors (empresaris turístics, comerços, artesans i productors agropecuaris) presentaren els seus productes a la nova fira Sabors de Muntanya, fent així un aparador de l'oferta que estos sectors ofereixen als nombrosos turistes que visiten la nostra comarca.

Seguretat

□ S'han produït diversos robatoris a molts pobles de la comarca, cosa que posa de manifest l'estat d'indefensió que té la gent de la comarca. Els lladres han actuat en cases particulars, establiments, naus industrials i oficines bancàries. S'han fet ja varies sol·licituds per augmentar els efectius de la Guàrdia Civil i arribar a una vigilància més eficaç.

Solidaritat

□ El Consell de Solidaritat i Benestar Social portà a terme al llarg del mes de maig les Jornades de Solidaritat. S'encetaren amb una xarrada que, sota el títol Una illa de latinitat en un oceà d'eslaus fou impartida per membres d'una associació romanesa de Castelló. A les mateixes sales gòtiques es va celebrar una taula rodona sobre la cooperació internacional amb membres de l'Assemblea de Cooperació per la Pau que també cediren una exposició fotogràfica al voltant del tema. Davant del Prat, els joves de la catequesi i de 2n d'ESO van muntar una paradeta en benefici d'ONG

Delwende. Al seu costat, els membres d'Smara van explicar el projecte Vacances en Pau d'acolliment temporal de xiquets i xiquetes saharauis. Dos xarrades, una sobre la violència de gènere i l'altra, sobre la situació actual de la dona a l'Afganistan amb l'excel·lent pel·lícula Osama d'introducció. Durant totes les jornades s'han recollit joguines i roba per a Càritas Diocesana de Tortosa.

Festival

□ Els alumnes d'ensenyament primari del centre Vergé de Vallivana, per segon any consecutiu, celebraren el fi de curs amb un magnífic festival que congregà al polisportiu nombros públic. Amb la banda Unió Musical Mestre Candel i altres músics de comarques de Castelló, sota la direcció de Lidón Valler Cabaleiro presentava dues peces. La primera, El llac dels cignes de Txai-kovshy i la cantata de Samsó de M. Hurd. Aquest festival, a banda de divertir la gent, volia replegar fons per a un projecte de l'ONG Delwende.

Setmana de la gent gran

□ Xarrades, cursos d'internet, conferències..., van ser les activitats que durant una setmana van fer la gent gran. Així, les xarrades, algunes dedicades a la informació recursos i programes per a la gent gran, a càrrec dels Serveis Socials de la Mancomunitat dels Ports i altres, més generals, filosòfiques, Tercera edat en el cicle de la vida per al Madre Sagrario congregaren nombros públic. Igualment, Pilar Escuder, de la Universitat de Castelló, exposà els beneficis de l'educació permanent per a la gent gran. També van participar en un taller, a càrrec de Miquel Guardiola, per conèixer com es fabricaven les aïnes a la prehistòria i

es va fer una visita als gravats del Mas de Fraiximeno dirigida per Ramiro Pérez. La pluja va impedir celebrar una festa a la Fàbrica de Giner. El teatre es va omplir per escoltar un concert dels alumnes de l'escola de Música. Per clausurar les jornades es va celebrar una eucaristia a l'arxiprestal i, a continuació, un vi d'honor a les sales gòtiques de l'ajuntament.

Política

□ Una emotiva celebració va reunir, a la sala del Justícia, els representants dels ajuntaments democràtics. Alcaldes i regidors recordaren temps difícils, però plens d'il·lusions, en què es van anar consolidant la llibertat i la convivència que ara tenim. Ramon Tena (regidor i alcalde, 1983-1987), Teudo Sangüesa (regidor al 1r ajuntament democràtic, 1979), Xavier Fabregat (regidor al primer ajuntament democràtic i alcalde, 1991-1995), Elena Domènech (regidora de Cultura de 1995 a 2003), Guillermo Sangüesa (actual regidor) i Ximo Puig (actual alcalde). Tots ells van aportar un millor futur per a la gent de Morella. També es va retre un afectuós homenatge als alcaldes i regidors que ja ens han deixat: Rafael Sabater, Paco Blasco, Manolo Prats, Miguel Escorihuela i Miguel Sangüesa. El cant dels ocells, interpretat per Francina Carceller i Judith Garcia posà fi a la commemoració.

□ Amb el títol Politiques Públiques pel Benestar de les Famílies, la secretària d'estat de Serveis Socials, Família i Discapacitat, Amparo Valcárcel, va presentar, davant dels regidors i tècnics de Serveis Socials de la Comunitat Valenciana el Plan Integral de Apoyo a la Familia del govern de J. L. Rodríguez Zapatero.

Aprofiteu les ofertes

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 964 160 037

Servei Oficial

Vehicles nous i usats

servicio
4x4

Julio Ortí
Taller

Vehicles
tot terreny
nous
i
usats

Hostal Nou s/n
12316 MORELLA
Tel. 964 160 037
Fax 964 173 158

Fem un repàs una mica atabalat de la immensitat de coses que s'esperen al munt de llibres per classificar. Per temes, que si no, no ens aclarim...

Altres Llengües

Hem rebut algunes obres literàries editades pel *Consello d'a Fabla Aragonesa*, una miscel·lània sobre el poeta francòfon Léopold S. Senghor, un *Catàleg de Publicacions en Aranès*, estudis sobre la fala del pobles extremenys més pròxims a Portugal i un fulletó en anglès sobre els eslovens i la seua llengua.

Art

La Diputació ha tingut la gentilesa de passar-nos un exemplar del catàleg de la Memòria Daurada (ja resenyat).

Seguint amb la llista d'obres pròximes, el Llibre de Josep Lluís Cebrián sobre *Montserrat: la ruta del Cister a Xàtiva*, inclou alguna referència a Benifassà.

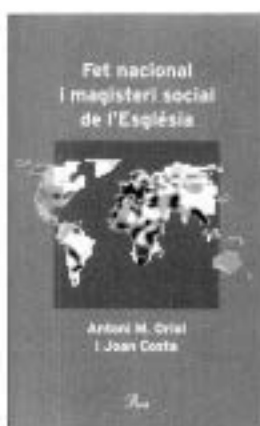
Hem rebut un llibre que recull les intervencions a La Veu de l'Ebre d'Albert Curto i Jacobo Vidal, sobre el patrimoni i la història tortosina, que no és cap secret que cau a trossos. Ens ha fet gràcia el dedicat al patrimoni ferroviari.

A les actes de l'Assemblea d'Estudiosos de l'any 1998 trobem una

colla de treballs sobre el monestir de Sant Cugat del Vallès

També hem rebut els treballs guanyadors de les beques Banusadi, de Beneixida, una guia de museus de Catalunya en anglès, les actes del cicle de cinema en català que es va fer a Sabadell fa quatre anys, un llibre sobre els taulells de la casa Huerta a Manises i un llibre de fotos aèries de la campanya d'Àfrica (1913-1927).

Biografia

En tenim del savi F. de Borja Moll, de l'escriptor Tomás Garcés i del Dr. Josep Cornudella.

El número 44 dels valencs *Quaderns de Vilaniu* està dedicat a Pere Català Roca, i hi trobarem una referència a la seua participació a l'Assemblea d'Estudiosos de Morella.

Ciències socials

En aquest apartat hem agrupat l'enquesta de migracions de 1999, estudis sobre la fiscalitat ambiental, una conferència d'en Pujol sobre la fiscalitat a Catalunya, sobre el treball domèstic, sobre l'Alzheimer, sobre les Fundacions i el tercer sector civicosocial, les polítiques familiars, el mercat de treball, la joventut, un estudi sobre l'economia de la Noguera, la sostenibilitat, la vellesa o la pobresa a Barcelona. Un estudi sobre el desenvolupament humà de les Nacions Unides és especialment interessant.

Educació

Pel que fa a l'educació, trobareu materials informàtics sobre educació intercultural i aprenentatge del valencià, la societa de l'aprenentatge, l'avaluació sistemàtica, el fòrum de Porto Alegre, la Catalunya de fa mil anys, la inserció laboral dels borderline, la família espanyola davant l'educació dels fills, les escoles de Carcaixent o la conversa intercultural dins l'Anuari de la Borriana de Cultura.

Tenim uns diccionaris català-castellà sobre temes professionals diversos: edificació, construccions metàl·liques

Etnografia

Un llibre que tampoc tenim a la biblioteca és *Robigòlia*, coordinat per Teofil Pitarch i Lluís M. Campos, sobre la rogativa de Vallibona a Penaraja.

De Violant i Simorra trobem un opuscle sobre el càntir per aigua, facsimil de l'edició de 1951 a càrrec de la bona gent de Reus. Hi ha referències a Sant Mateu i Traiguera (Maestrat).

De l'Ajuntament de Peñaranda de Bracamonte i el Museu d'Etnologia de València ens aplega un volumet

sobre les vies pecuàries, amb un text d'Emili Obiol sobre les valencianes. També catàlegs sobre el món infantil tradicional a castella i Ali Bei, este català que va baixar al moro quan això de la interculturalitat no estave de moda.

Geografia

Trobareu a la nostra biblioteca un llibre d'A. Ulied sobre el futur del territori català el 2020 i treballs sobre l'estratègia territorial europea o la ciutat compacta/difusa.

Història

Els nostres companys del Mas de les Mates ens han passat un exemplar del llibre *La Historia Local en la España Contemporánea*, que ja vam ressenyar al seu dia, però que no teniem a la biblioteca de l'entitat. Hi trobareu molts i bons articles sobre la història aragonesa en este llibre coordinat per I. Peiró i Pedro Rújula. La coberta mostra el cotxe-correu passant pel pont de Vall-de-roures sobre el Matarranya.

Al butlletí de la Castellonenca (LXXVIII) trobem un article de Milagros Cárceles sobre les visites ad limina de Tortosa (1909 i 1917). En aquella època ja havíem baixat de rang i les poblacions del bisbat ordenades per habitants eren: Tortosa, Castelló, Vila-real, Borriana, Vinaròs, Benicarló, Ulldecona, Nules, Alcalá i Morella.

Hem rebut també la Carta Municipal de Banyoles (1303) en edició facsimilar, i un llibre d'E. Mari, que recull els documents relatius al pas del ferrocarril per Benifaió.

Hem rebut un preciós llibre de fotos sobre la Fira de Vila-rodonà, un llibre d'A. Mestre sobre els projectes i frustracions de Mayans, i un interessant estudi sobre l'evolució jurídica de l'aprofitament dels béns comuns a Catalunya, centrat en el cas de l'estany de Banyoles.

També incorporem dues miscel·lànies sobre la història llatinoamericana, El Brillantet (calendari i santoral valencià del 2004), el discurs d'ingrés a la Real academia de J. A Pascual "la Historia como pretexto" i un bon número d'inventaris d'arxius municipals de la província de Barcelona.

Llengua i Literatura

A més d'incorporar un exemplar de *Morella, imatge i paraula* que encara no

teniem a la biblioteca, ha aplegat el tradicional cd de nades de la Generalitat i els Llibres *Ludus Cupidinis* d'Àngel Montesiños (Bròsquil), el recull dels premis Solstici Narrativa de Manises, *Almanac de Penombres* d'Octavi Franch, *Al Temps d'en Luxori*, del sard Antoni Cossu. Dels nostres companys aragonesos, ens aplega Quin món més bèstia de David Albesa i la Vall de Balat d'Artur Quintana (Col.l. Quaderns de les Cadolles). Com és inevitable, hi ha alguna referència aillada a la nostra comarca.

De la Marina Alta, ha aplegat el núm. 30 de la revista de literatura L'Aiguadolç, amb un dossier sobre el conte contemporani al País Valencià, del qual destaquem, a part, una ressenya d'Adolf Piquer sobre Pere Calders.

De l'Institut d'Estudis Catalans hem rebut un llibret en castellà on el professor Germà Colon presenta la reproducció del discurs que Antoni Rubió i Lluch, el primer president de l'IEC, va presentar en incorporar-se com a acadèmic de l'Espanyola l'any 1930 en la secció de llengües regionals, imposada per la dictadura. En el discurs defensa la unitat de la llengua, tema que no hi ha manera de llevar-nos del damunt, com si no fore prou clar. El llibre està coeditat pel Govern de l'Aragó, la Universitat de Perpinyà, l'ajuntament de l'Alguer, el govern balear, la Generalitat de Catalunya i no ho està pels de sempre, que són els nostres (?).

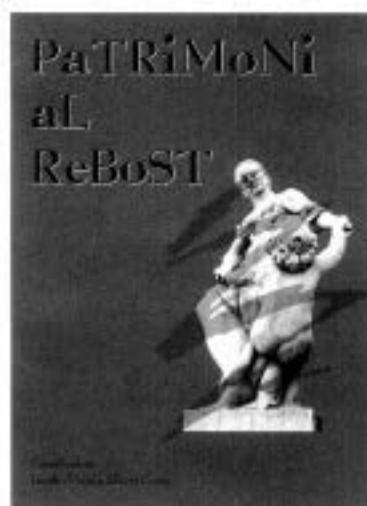
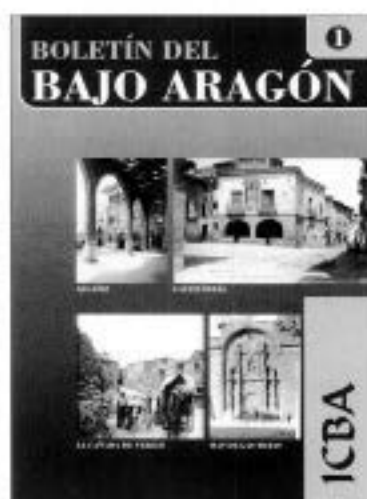
Memòries i directoris

N'hem ingressat de les associacions per a les Nacions Unides, la Cambra de Comerç, l'Institut d'Estudis Andorrans, Intermón, la Universitat Oberta de Catalunya, la Fundació Jaume Bofill, l'Institut d'Estudis Catalans. No és que siguin unes obres molt interessants però també estan al vostre abast.

Mitjans de comunicació

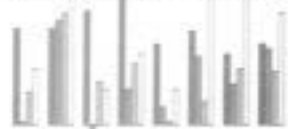
L'ajuntament alcanyissà ens ha passat una reproducció del primer número del primer diari editat a Madrid (1758), obra del seu veí M. Nipho, un llibre sobre el futur de les ràdios municipals.

També ha entrat una guia de mitjans de comunicació en català on ix la nostra ràdio i el seu setmanari *Notícies*, un repàs als cinc segles de publicacions de l'Abadia de Montserrat i un llibre sobre la premsa local a l'Horta Sud durant el franquisme, a càrrec de F. Martínez i Alfred Ramos.

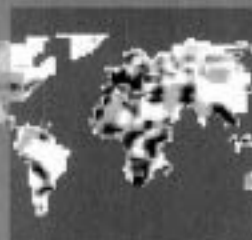
10 anys de DESENVOLUPAMENT HUMÀ.

Estudi comparatiu

Publicat per l'Institut d'Estadística de Catalunya

Fet nacional i magisteri social de l'Església

Antoni M. Oriol
i Joan Costa

Prens

Pedra en sec

A la revista de la Ribera d'Ebre, La Riuada (24) topetem un article del vilafraquí Julio Monfort Tena sobre la pedra en sec a Móra d'Ebre

Política

Hem ingressat llibres Sobre Fet nacional i magisteri social de l'església, d' Antoni M. Oriol i J. Costa i Catalunya en l'estratègia militar d'Occident, del valencià Vicent Partal.

Política Lingüística

De l'il·licitat El Tempir (22) destaquem un estudi sobre la transmissió de la llengua catalana al País Valencià. Ens apleguen obres sobre política lingüística de Comissions Obres, del Ciemen, del Consell d'Europa, de les dues Generalitats, del Go-

vern de Navarra, del Centre Internacional de Recerca del Bilingüisme del Quebec, de la Oficina del Català de Sant Pere de Ribes, de la Anglo-Catalan Society, del Consello da Cultura Galega, una bibliografia sobre el tema que recull obres de l'Oficina Europea per a les Llengües Menys Parlades, en definitiva, una bona mostra.

Revistes i revistetes

La que ens ha fet més gràcia és la (re)aparició del Boletín del Bajo Aragón, amb articles sobre els plets entre Castelseràs i Alcanyis per la independència municipal (o us pensàveu que això només passava ací?), sobre la Canyada de Veric i l'arquitectura del Mas de les Mates.

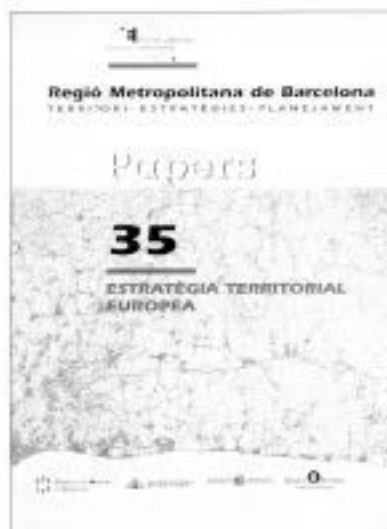
La revista *bona* de la Diputació *Penyagolosa*, inclou una biografia del botànic Josep Ximénez, a càrrec del vilafraquí Rafel Monferrer i un article del director de l'Arxiu Provincial, Eugeni Diaz Manteca, sobre els fons castellonencs de l'arxiu fotogràfic Mas. També publica el certificat de la Unesco declarant el nostre art rupestre patrimoni de la humanitat.

De l'Arxiu Històric de les Terres de l'Ebre ens aplega un volum de Recerca (7) amb articles interessantíssims sobre la Tortosa andalusina, el gòtic, els franciscans i l'orfèbreria tortosina on no hi falten les inevitables referències a la nostra comarca.

De les novetats també destaquem la del Col·legi de Llicenciats de Catalunya (121), els Quaderns de Migjorn (3), que és la revista d'estudis comarcals del sud del País Valencià, que inclou un monogràfic sobre l'època de Jaume II, el Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (XIV), dedicat a Puig i Cadafalch, Domènech i Montaner i sobretot a l'art gòtic, l'informatiu de l'Arxiu de Reus (7), Cantem (8) de la Federació de Cors valencians, amb un article sobre el vinarossenc Garcia Julbe i els papers associatius de l'Horta Sud.

Dels de sempre, hem trobat a Saó (282) una associació Au! i un senyor Pastor que no som nosaltres, el Bisgargis (281) amb notícies de carreteres, de la Moleta, de la Santantonada o de la parròquia. Ja ens perdonareu si no us parlem d'altres 42 revistes que no caben ací.

També hem trobat un article de K. Carreté sobre el Port /els Ports, amb una visió contrària a la nostra. Està al butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta (38)

Turisme i Excursionisme

A L'estel (10) ens comenten una excursió al Riu de les Corces i a la revista *Las Aulas*, de la Diputació, trobem en diferents números un article d'Àlvar Monferrer sobre Sorita i un d'E. Iranzo sobre Castellfort.

I ja s'ha acabat... Uuuuuuff! quina cansera!

calaixera

cultural

Toponímia

Una de les primeres coses que ha de fer un país mínimament organitzat és fixar la toponímia, els noms dels llocs. Això no només és útil com a curiositat arqueològicolingüística sino que és el primer pas per a obtenir una cartografia digna, que és imprescindible per a qualsevulla activitat: fer carreteres, sense anar més enllà.

En el nostre cas, la cosa és especialment greu, perquè en totes les àrees on la llengua del territori no és el castellà els noms que hi figuren als mapes de l'Exèrcit o de l'IGN estatal no els coneix ni la mare que els va parir. Quan baixeu per la general a Vinaròs, recordeu que quan trobeu un lletrer que diu *Barranco de la Espandela*, vol dir l'Espadella, que és el límit de la comarca històrica, si no ens falla la memòria. I l'han refet nou de trinca, i algun dia ens haurem de quadrar, perquè ja estarà bé de tanta burreria i qüestions de noms estúpides...

Al que anàvem. D'aquella faena que van fer molts lletraferits d'arreu del País locals fa uns anys, gens pagada per la faena que donava, ha eixit la cartografia oficial valenciana, on els noms ja es comprenen. A part dels mapes oficials, han fet uns fulletons, que van enviant amb comptagotes, de cada terme municipal. En tenim dos, els d'Olocau i Ros-

sell, municipi que inclou el terme de Bel, que és de la nostra comarca.

En els fulletons, agrupats per categories, trobem un llistat amb els noms correctament escrits, d'acord amb els estudis etimològics i la correcció lingüística corresponent. També hi ha un plànol físic i un polític de cada terme, on ixen els elements més destacats.

Tots els noms són perfectament escrits, en la llengua pròpia de cada territori i respectant la forma local de dir-ho, excepte la denominació del municipi, que d'acord amb les lleis valencia-

nes, és competència del respectiu ajuntament i encara trobem pobles valencianíssims que no han fet el tràmit de corregir el nom al valencià, com Benassal, amb una sola essa, Montcada sense la teo un extranyíssim Lugar Nuevo de la Corona. Ja en queden poquets, però fan un mal a la vista...

Aquest material ara el va editant l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que esperem que ens envie tots els de la comarca.

Beceroles

Ha eixit una nova revista de llengua i literatura que incideix especialment en les comarques centrals dels Països Catalans (que som nosaltres, per si hi ha algú que encara no se n'ha adonat de la nostra centralitat topogràfica...)

El primer número conté diversos articles que tracten sobre les quatre comarques catalanes, les dues valencianes i l'aragonesa, que estan al melic del món, i com que el meliguet és Cinc-cantons, hi ha un article del cincorrà Joan Josep

CASA MASOVERET

Tel. 964 160 948

Segura Barreda, 1

12300 MORELLA

(Castelló)

La Tenda dels Pernils

Rovira Climent insistint en el seu concepte de terra matriu.

També hi ha un article del nostre president, Ernest Querol, sobre usos i representacions de la llengua a les dues ribes del Sénia, on compara les dades sociolingüístiques obtingudes als instituts de secundària de Vinaròs, Castelló, Cambrils i Reus.

Hi ha una cosa molt interessant que és una sèrie d'etnotextos, és a dir, transcripcions de converses per recollir la llengua viva: el lèxic, les formes de parlar, les varietats dialectals... En esta ocasió concreta, n'hi ha de Paüls, de la Portellada i de Morella.

Aquest primer volum compta amb el suport dels ajuntaments de Vinaròs i Alcanar i un parell de consells comarcals catalans.

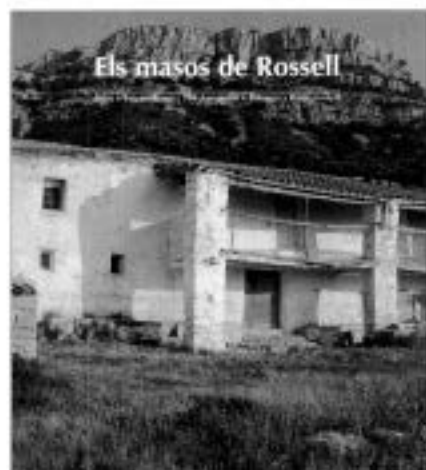
beCeroLes, 1 - Alcanar: CEL, 2004. - ISSN 1697-6770

Els masos de Bel

Ja fa algun anyet que els nostres col·legues del Grup d'Estudis 750 aniversari de Rossell van estudiar els masos del seu terme municipal.

Com que dins d'aquest terme s'inclou Bel, poble de la comarca dels Ports, us ressenyem a continuació esta meravella de llibre.

El primer capítol, llarguissim, conté la fitxa tècnica de tots i cadascun dels masos. Els del nostre terme són el de n'Insa, el de l'Esquetxe, el de Marco, el de les Cardones i el Mas Nou o de la Granuja. De tots ells, es presenten unes fotografies en color que ens mostren una visió general i els detalls més significatius. També hi trobareu una breu descripció on s'explica si el mas està assolat o si té forn, cisterna o algun altre element arquitectònic destacat. La descripció es complementa amb un plànol amb la situació dins del terme.

Als altres capítols del llibre es fa un estudi arquitectònic d'aquest tipus de construccions, una anàlisi de la realitat socioeconòmica a través dels protocols notariais, una aproximació als últims masovers a través de la demografia i l'economia (on en trobareu de morellans), l'etnografia i la descripció de les formes de vida. En capítol a part es duu a terme un repàs específic a les aïnes i ferramentes del camp.

Els masos de Rossell: estudi i mostra fotogràfica de micropoblacions tradicionals al terme de Rossell / Miquel Àngel Pradilla Cardona (coord.). - Rossell: Grup d'Estudis Rossell 750 Aniversari, 2001. - 227 p. - ISBN 84-607-2857-9

Combats per Morella

Els col·legues de l'ICBA en el seu butlletí, han publicat un estudi de Miguel Sanz Parera sobre el desenvolupament operatiu de la guerra el mes de març de 1938 en el front d'Alcanyis a Morella.

Es tracta d'un article de 150 pàgines, que mereixeria ser publicat en format de llibre. Com que té prou entitat li dedicarem una ressenya específica.

El reportatge ens explica amb tota classe de detalls les diferents instruccions militars que s'anaven donant per anar conquerint el territori fins a arribar a la presa de Morella el 4 d'abril, dia de la *Liberación* com recordeu els que ja teniu una edat.

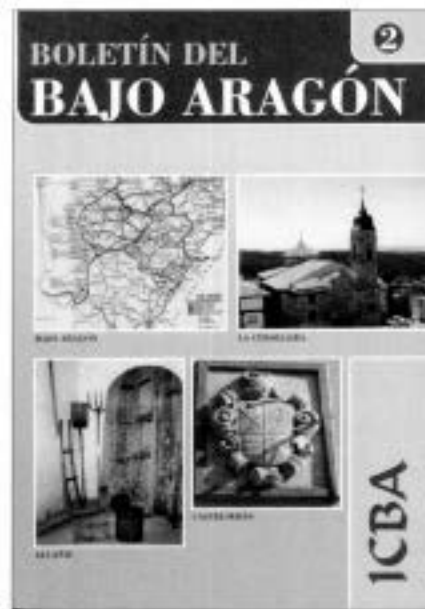
Després de la preceptiva introducció topogràfica i de les instruccions generals ordenades per Franco, l'autor passa al detall de l'explicació.

Per exemple, trobareu que la Generalitat de Catalunya havia fortificat les carreteres pròximes a Alcanyis, fins a Aiguaviva per la nostra part. En un informe dels sublevats es parla que la carretera d'Alcanyis a Morella no estava asfaltada.

El 14 i 15 de març, l'inspector general d'enginyers, des de Morella, ordena la fortificació amb dues línies de defensa de les carreteres cap al mar, la de Morella i la de Gandesa. Per ací, es van posar barricades a la Pobleta.

Podreu vore també algunes de les ordres que va donar el general Rojo per evitar la presa de Morella, des d'on dirigia l'exèrcit. El dia 17, el general Tagüeña constata el caos existent a una Morella plena de tropes i fugitius de la zona conquerida.

També hi ha descripció dels bombardejos aeris, com el d'Aiguaviva el 20 de

març; i els que es van fer els dies següents, de forma continuada, a tota la franja de carretera general entre Morella i Mont-roig.

El 22 de març l'ordre que rebia el Cos d'Exèrcit de Galícia era claríssima: *Ocupar Morella y su región en forma de poder desembocar hacia Alcocácer como dirección principal y Cantavieja como secundaria.*

També hi ha el detall de les informacions que posseïen de l'altre bàndol, com el pas de 30 tancs pesats republicans per Morella.

Per evitar aquest atac va venir fins i tot la 129ª Brigada Internacional des d'Extremadura.

El dia 27 comença la ocupació nacionalista de la comarca. A les 4 de la vesprada els sublevats ocupen la Balma.

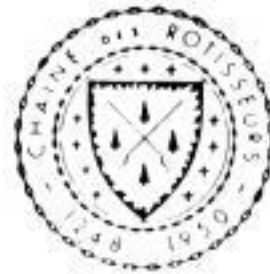
El dia 28 ja corrien els franquistes per les altures entre Luco i Villores. El dia 30 es combatia a la Menadella i les Refoies.

També trobareu una descripció de les fortificacions que es van fer al 1937 a la Pobleta i Morella. El dia 3 d'abril cau Herbers i el dia 4, com sabeu, es el Dia de la *Liberación de Morella*.

L'aviació republicana no va aparèixer, la brigada polaca no va entrar en combat amb els feixistes fins les sis del matí amb els soldats que va poder reunir cap a la Torremiró.

L'aviació italiana sí que va aparèixer, mentre que la Brigada 79ª, que ens havia de protegir va marxar en desbandada, fugint dels tirs dels oficials contra els soldats que fugien del front, segons els documents.

Després de prendre Xiva i Hortells, van entrar a les sis de la vesprada a Morella.

COSTA SANT JOAN, 1
TELÈFON 964 160 336
MORELLA (*Castelló*)

Restaurant
Típica cuina Morellana

Especialitat en Corder farcit trufat

dades per a la

Història Contemporània

Estan clavades dues creus...

per Manuel Beser Jordà

Recorden la cançoneta de José Feliciano? Cantava esta cançó de Carmen Larrea referint-se a dos amors que mai van poder realitzar-se. Això precisament es el que ens passa a molts que només residim a la comarca per vacances o, a tot estirar, quinze dies a l'any. Que quan es l'hora de pagar, paguem, però a l'hora dels beneficis no comptem per a res. El mateix passa quan es fa una carretera nova: que no es fan expropiacions, això es el que va passar l'any 1997 que es va arreglar i modificar la carretera que va de la Balma al Vilar. Tot això fa que cada vegada tingues menys ganes d'anar, tot i que molts fem el possible per aguantar estoicament el patrimoni familiar.

Ara s'ha fet, gràcies a la Generalitat Valenciana i als Fons Europeus, la carretera nova que va de Morella a Sorita (no s'han atrevit a tocar el tros que va de Sorita a la Balma, perquè la cosa aniria massa repartida; molts beneficiaris, vull dir).

No sé si recordaran que quan passàvem per esta mateixa carretera de Morella a Sorita es trobaven dos creus de pedra fetes per una família de picapedrers i paletes de Sorita: una es trobava al trencall de Villores i la va fer fer l'amo de la fàbrica (tèxtil) perquè va matar d'accident una persona i ell mateix la va pagar. La segona es trobava al carascar de Morella i era de similars, característiques. On estan eixes creus?

Les excavadores les han aplanat, com correspon a un poble culte com el nostre... Estan potser a mans d'algun col·leccionista americà o tirades per algun magatzem de la Diputació o alguna casilla de la carretera i d'ací dos dies sortiran a alguna exposició?

En qualsevol cas el posseïdor de tals creus ha de saber que li falta una pega de la col·lecció que es la creu de la tia Rosa del Vilar que va morir alguns dies abans de començar la Guerra Civil (diuen que de l'ensurt que va tenir). Es ben cert que les cunetes de la carretera no estan molt ben acabades, potser que no s'acaben mai, ja sigue per falta de presupost, o perquè hi ha altres necessitats mes imperioses.

Si algun dia es fessen les cunetes es podrien, per favor, tornar al seu lloc aproximant les dues creus?

Gràcies. Crec que són dos elements del nostre patrimoni cultural i paisatgístic que cal respectar-los i que tenen el seu mèrit artístic i sentimental. S'han fet jardinetes molt bonicos, s'ha esmicolat l'antiga carretera... Però, no es podrien instal·lar de forma digna dos símbols de la nostra cultura o dos records de perso-

nes accidentades en esta carretera que tenen la seua història i donen història a la carretera?

Esperem que així sigue, ja que els símbols religiosos són el que més abunda en la nostra comarca. Perquè com deia el benvolgut Dr. Manuel Grau això sempre va ser un lloc de cristians vells. Ara potser no tant.

Sobre el tema de les llengües, sobre si parlem català o valencià i si són semblants o no, voldria dir el següent: vaig estar aquest estiu a València capital i em va sorprendre que ningú parlés ni català, ni valencià i que, damunt, ens digueren si érem forasters... Només els noms de les botigues i dels mitjans de comunicació et podien fer recordar que encara estàvem en un país de llengua llemosina. Creiem que d'estos problemes lingüístics, natros no n'hem tingut mai cap, perquè l'ideal seria que cadascú en la

Creu de la carretera Morella-Alicorisa, al Mas del Vilar feta pels picapedrers Beser-Bail de Sorita (Creu del Vilar)

seua llengua s'entengués i mai haguérem de dir a ningú:

-Escolte, pot parlar d'una altra manera que no l'entenc?

No hi ha igualtat econòmica per a tots, i cafè per a tothom? Per què no podria haver també llibertat i igualtat lingüística, doncs?

Han segut els mateixos immigrants peninsulars de fora del nostre país els que ens han creat les divisions, ens manen i ens governen. Ara si que podem dir que Espanya ha millorat i s'ha engrandit! De moment, jo, fill de pares valencians immigrants a Catalunya, quina llengua tinc? Quins títols de llengua puc tenir? En quina llengua puc ensenyar? En quina llengua ensenyen ací a Catalunya molts mestres i professors valencians? Valencialà, catalencià o espanyoleà? Es veu que n'hi ha que xalen fent patir els altres: i això no és res mes que feixisme ranci i pur. Que Déu nos en guard!

No cal crear discussions lingüístiques allà on no calen: català i valencià són llengües afins i la nostra preocupació mes gran ha de ser que progressen i que no es perden i, sobretot, que tots ens sabiem respectar amb les nostres pròpies llengües, és a dir que cadascú parle com vullgue i si no que s'expresse amb gestos, perquè en el nostre món mentre pagues el que deus, no importa la llen-

gua que tens, és a dir, que si es compleixen les lleis i els costums mes elementals d'un país, la llengua pot ser una qüestió de moment secundària...

Per acabar ja, voldria comentar que hi ha alguns historiadors comarcans que s'han aferrat a la idea de dir que els orígens de la nostra comarca dels Ports de Morella són aragonesos o alcanyissans. Jo només els diria que miren a vore quina llengua parlem i quina llengua era la dominant en eixa època tant abans com després de la conquesta. Era l'aragonès? Era el castellà? És Morella la que està al terme d'Alcanyis, o Alcanyis està dins del terme de Morella? Per què abans i durant la Conquesta de València no es deixava passar ni un moro cap a l'Aragó? I com és que Castellot, el Mas de les Maties, l'Anglesola, etc. formaven ja una frontera plena de senyors i d'ordres militars preparats per entrar a València i no ho van aconseguir?

Jo no faria afirmacions tan precipitades com que els Ports de Morella eren aragonesos o valencians, de fet en aquesta època ja existia la Corona Catalano-Aragonesa... Segons això Alcanyis seria tan català com aragonès. I, certament, els morellans de llavors estaven més a favor del rei Jaume i de la repoblació catalana que d'en Blasc d'Alagó i dels seus cavallers aragonesos.

Crec que la Història no ha de servir d'excusa per crear diferències, sinó al contrari, que reconeixent que la veritat històrica és inabastable per incomprovable i, per tant, sempre subjectiva, ens ha de fer pensar en estimar més el nostre país i conèixer-nos més bé nosaltres mateixos; i certament no és una tasca gens fàcil, però és de les més belles que les persones podem tenir en la nostra vida, només cal temps, diners i una bona base cultural.

EL AGUA ES NUESTRA RAZON DE VIDA

IRRIAGRO

SISTEMAS DE RIEGO

**INSTALACIONES
Y PROYECTOS DE:**

- Sociedades de riego.
- Riegos por aspersión y goteo.
- Conducciones de agua.

**VENTA Y SUMINISTRO
DE MATERIALES DE:**

- Riego por goteo.
- Riego por aspersión.
- Jardinería.

Ctra. Morella - Km. 3 - Tel. 964 730 920 - Fax 964 730 921 - Castellón

Orella escrivana

Diccio-9-ri Espalà-Catanyol Valenyol-Espacià

Certifiquem que això ho hem sentit als programes de Radiotelevisió Valenciana S.A. I això que no la mirem quasi mai, com a molt Punt 2!

Els pètals de rossa: Deuen ser diferents dels de morena o de roja. Els sèpals de morena, l'androceu de roig i el gineceu castany.

Li han correspondit: A voltes dos i a voltes tres escons, encara que el sufix recorda situacions poc democràtiques.

El ambiente de las fogueras: És molt paregut a l'ambient de les hogueres, sobretot per la part d'Alacant.

Les estadístiques que barallen els pediatres: Són com els xiquets. Encara es faran mal...!

Monges de cloenda: 1.- Orde de religioses de règim tancat, però molt al final de tot. 2.- Expressió paral·lela a Ministeri de Colenda.

Iniciar l'anadura: Consequir que Anna deixe de ser tan dura i proposar-li nous coneixements

Unitats curiassades: Unitats militars d'intervenció ràpida compostades per cardenals, arquebisbes, bisbes, canonges i capellans castrenses sota el comandament del Vicari General Castrense. Les seues missions solen tenir caràcter ofensiu i s'organitzen en arxidiòcesis mecanitzades que es sotsdivideixen en diòcesis blindades, arxiprestats de muntanya, parròquies submarines i ermites guerrilleres.

Imatges que es retractaven: Com que reflectien la realitat, han hagut de demanar perdó. *Eppur si muove!*

Noutè: Ordinal que indica el lloc nou. Posterior a vuitè i anterior a deütè.

Xe, bé... Home!

Pareix que és un fet el desbloqueig de la N-232. Per fi es podran condicionar els trams de la Pobleta i el port de Querol i no ens quedarem aïllats en un forat negre.

Es comença a sentir parlar molt agradablement de varies activitats lúdiques i festives morellanes que no tenen res a veure amb el got de plàstic.

S'estan fent estudis i cates arqueològiques a la murada

Fa 15 anys....

El monogràfic parlava del Forcall i a Cincorres ja parlaven de la contaminació del Bassi pels pixums.

«A més a més, les noves carreteres han estat tota una sorpresa. l'aigua s'ha acabat d'emportar la graveta solta, però també ha fet el mateix amb més d'un tros de carretera i algun cotxe s'ha vist ben ofegat en intentar passar aquests ponts que, en comptes d'alçar-se per sobre el llit del riu s'abaixen a besar-lo». Vosatros mateixa...!

El Director General de Contaminació va dir que no se sabran mai les causes per què queden zones sense contaminar. També es va informar del projecte de restauració hidrogràficoforestal del Bergantes. No seria millor que ho feren i no ho anunciaren tant? Últimament ja ho hem sentit dues vegades ipel que es veu, la cosa ja ve de lluny.

L'orella, precipitada i indocumentada ja feie parlar.

Preguntes al vent

1.- Com és que els conservadors de carreteres tenen tan poca pressa en llevar les solses dels marges i no donen temps a res quan vols fer un entrador a un buncaí?

2.- Ens haurem de creure que totes les obres de les carreteres comarcals no tenen res a veure amb els ventiladors?

3.- No us pareix una perversió dels valors ridiculitzar la bona fe i fer lloances de la malícia?

The collage features several articles from the newspaper 'CRIPCIÓN'. The most prominent one is titled 'Orgullo rural' (Rural pride), which discusses the 'Castell de Cables' (Cable Castles) in Castell de Cabres, València. The article mentions that these castles are built on the cables of the cable cars and are a traditional festival. Other smaller clippings are visible in the background, including one about 'Dissabte' (Saturday) and another about 'El Jueves' (Thursday).

El Temps de TV3

Ja els deuen fotre palos a n'estos del Temps per a que diguen la imbecilitat de *Massis del Port*, que és com dir el Barranc del Barranquet, la Comunidad Valenciana, el Barranc del Regall, la Calle Carretera o Portell de Morella... Amb lo fàcil que és dir el Port (si és que estan convençuts que s'ha dir en singular, de la qual cosa ja en sabeu l'opinió contrària...)

En valencià, xe!

Se senten més anuncis en valencià a TV3 que a C9. I ens referim al dialecte, no al conjunt del dialecte de la Corona d'Aragó, o no sé quina collonada s'han inventat per a nomenar la llengua

Estàtues

Se sap que estàs fora de casa quan et trobes estàtues de Franco per les places.

Definicions

Autopista: carretera de pagament de dos carrils on els camions van de dos en dos, de costadet, com si festejaren, seguits de tota la llocada.

Llibreries

Segons el diari Mediterráneo, a la comarca dels Ports no hi ha cap llibreria. Des de 1932 els llocs de venda de papers impresos relligats amb textos interessants se'n diuen carboneries. Hi ha molta gent als Ports que guarda el carbó a les lleixes entre la tele i el moble-bar.

Contradiccions

A l'Iraq s'està demostrant la ineficàcia de la violència. S'havia de salvar els iraquians de la dictadura de Saddam i ara resulta que les forces d'ocupació necessiten l'ajut dels generals i de la policia torturadora de l'anterior dictador. D'altra banda l'ocupació aliada ha aconseguit el que pareixia impossible: la unió dels xiïtes i els sunnites contra l'enemic comú.

Bodorrio

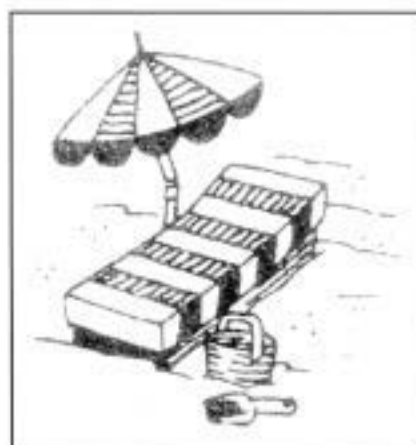
Fem constar que no tenim res a veure amb la tronada que va caure al casament entre el duc de Girona, Felip de Borbó, i la xica que presentava el telediari amb l'Urdaci. És que tenim una mala fama...

Trànsit de Venus

Venus és com el Centre d'Estudis: és una cosa molt menuda que quasi no fa ombra al sol (*lèixe ...*) però que cada cent vint anys aconsegueix que tots es fixen ell. Si fore més gran, enlloc de trànsit parlariem d'eclipsi. Està clar que ni fem ni volem fer ombra a ningú.

Roma locuta...

...causa finita. Quan una diòcesi molesta, s'esquartera. El nou bisbat de Sant Feliu de Llobregat fa riure: els catòlics de Molins de Rei, Vilafranca del Penedès o Sant Boi deuen fer la mateixa cara que els de Borriana quan van fer seu episcopal a Castelló (1960). Al de Terrassa podem trobar-li –si la volem buscar– una certa tradició històrica però no sabem com haurà sentat a la Colònia Sabadellenca dependre del nou bisbat egarenc. *Quando veas las barbas de tu vesino...*

Prospectiva

AVÍS: Està prohibit llegir esta secció als menors d'edat, els malalts del cor o amb úlcera gastroduodenal, els morellanistes acèrrims, els aldeanistes acèrrims, els polítics i en general qualsevol persona falta de sentit de l'humor. La direcció de la revista es fa irresponsable de qualsevol reacció alèrgica que es pugue produir.

Als territoris amb més diners, els governants encarreguen estudis per veure quina serà l'evolució a tants anys vista. Com que ni en sabem ni podem pagar als que en saben, ens atrevim a fer esta visió de la comarca d'ací a 15 anys. A veure quantes n'encertem...

Població

La població haurà baixat tant que el municipi del Forcall passarà a dir-se *Forcall y sus aldeas* i agruparà els pobles de les dos riberes. Els consistoris morellà i forcallà tindran una disputa legal sobre el terme d'Hortells i s'arruïnaran en advocats (com sempre, vaja...). Els únics municipis que resistiran l'onada imperialista dels municipis grossos seran Olocau, Cinctorres, Vallibona i Castell de Cabres.

Ensenyament

L'institut de Morella passarà a ser una secció del de Vilafranca, que es dirà IES Els Ports. Com el Col.lage haurà caigut del tot i encara no hauran fet el de l'Alamera, les classes d'ESO es faran així: les de primer a l'escola, les de segon a l'escola d'adults, les de tercer a la guarderia i les de quart al saló d'actes del Parador Nazional, l'educació física al gimnàs de bancaixa i el valencià al centre d'estudis, que és l'únic lloc del poble on se seguirà parlant. Els tres crios que voldran estudiar el batxillerat, els portaran els dilluns en el taxi de Morella a l'institut de Vilafranca i els tornaran el divendres amb el taxi vilafanquí.

Infraestructures

La carretera general estarà apanyada entre Ràfels i el límit de província, però quedarà la costa de la Pobleta i les corbes de Vallivana. La carretera de la Canà se convertirà en la N-212 Almenara-Aranda de Duero pel Forcall, i l'estat central la convertirà en autovia entre la Pobla Tormesa i la Montalbana i entre Aiguaviva i Sòria, cosa que millorarà molt les comunicacions de la capital castellana amb el Baix Aragó.

Economia

La gent s'haurà fartat de visitar Morella i este baixó del turisme comportarà que la meitat dels establiments hauran hagut de tancar. El turisme rural desapareixerà a causa dels molins i les pedreres. La *Marie Claire* muntarà una segona fàbrica a la comarca (a Portell o a Castellfort) dedicada a la fabricació de perfums i fragàncies per a diversificar l'oferta. Eau de Pureens, Eau Zoo, Zoo Free o Particules In Suspension seran les marques amb més èxit de la gran empresa comarcal. El sector ramader encara no s'haurà posat d'acord per promocionar una denominació d'origen de la carn.

Política

Ui... en això sí que no ens atrevim a fer futurologia, però segur que serà pitjor del que ens puguem imaginar...

Mercat Medieval

Hem sentit dir a veus autoritzades que el mercat d'enguany ha seguit molt pobret i no voldríem que es morira per allò que és del pioners i allò del marco incomparable.

Baixant per la Plana, el comentari de gent que va pujar de turistes i no tenen res a veure amb el poble, va ser en la mateixa línia.

Diuen que caldria que els interessats es trencaren el cap un poquet més. Nosaltres ens permetem suggerir alguns canvis per si ajuden a que els turistes trien el nostre i no els dels altres pobles.

En primer lloc, cuidar un poc l'autenticitat, que és el que ens pot distingir dels altres. Vigilar que no hi hage flors de lis borbòniques (fa tres segles només...) ni banderes d'Ulldecona o Polònia.

Som «polacos» però dels de les quatre barres i per això també ens estranya que tot es face en una llengua que ací no es parlava a l'edat mitjana.

També vam escoltar un dels saltimbanquis dir que *acabaremos de subir la cuesta sin tocar. Uff. Si viviera en este pueblo me volveria ateo*. Millor no fem comentaris...

El Larguero

En el programa de la cadena a la que està associada la nostra estimada ràdio comarcal que es va fer en el teatre de Morella, coincidint amb el pas del ciclista que voltaven per les Espanyes, algú va dir que a Morella li volien posar un carrer a no-sé-qui.

Al tanto, que hi ha coa, i quan tinguem algun carrer nou per dedicar, van davant gent com Vinatea o Serafin, i sense comptar els que estan vius, que n'hi ha alguns -no massa- que també s'ho mereixen.

Inundacions a la Plana

Segons eixe canal televisiu que no desterrem del tot perquè hi ha alguns bons professionals amagats, que esperem que reviscolen algun dia amb gaia-to si els fa falta, els aiguats a Nules i al Camp de Morvedre es poden resumir en:

- Els nostres companys de Canal 9 han estat víctimes...
- El nostre propi cotxe...
- Tota la província de Castelló s'ha vist afectada... (ací feia bona hora!)

Si voleu saber els ferits, desplaçats, o els danys materials caldrà mirar un altre

canal més local, com la espanyola, la catalana, euronews o la cnn. Afortunadament, ja coneixem les «incomunicacions» de Fredes.

Test de conduir

Quan tots els forasters s'aturen a preguntar en un encreuament

- a) és que la gent de la zona és molt amable
- b) és que els agrada preguntar
- c) és que els senyals són insuficients
- d) és que no porten sistemes de navegació per satèl·lit

Trieu

El Levante de Castelló del dia 23 de setembre porta en primera plana dos titulars

- 1.- Castelló *se mantiene como la provincia más rica de la Comunidad.*
- 2.- El *Anuario Económico* de la caixa estima que *el índice autonómico de riqueza bajó un punto en un año.*

Quin s'ha de destacar?

Ai!

Sentir a un regidor valencianoparlant del Bloc Nacionalista Valencià, com comentava per a una televisió valencianoparlant un aniversari en castellà, és curiós de veure. Fins ara només ho feia algun cas minoritari i anecdòtic dins del Partit Popular.

Atxaga

Al telediari de la Terribas, vam sentir dir a l'escriptor basc que vivim en un món on lo vertader és inaccessible, perquè està sota vuit o deu capes. Espera't que agarro pic i pala...

Política

Com que això de la política és tan roïn, us fem la llista, per a que ho eviteu tant com pugueu.

Dir que la comarca té un nom és política, però dir que en té un altre no és política.

Fer les coses en una llengua és política, però fer-les en una altra no ho és.

Defensar uns models d'organització social és política, però defensar-ne uns altres no és política.

Fer les coses debades no és esperit de servici a la comunitat sinó política, però fer-les cobrant no és política sinó servici públic.

Dir que hi ha uns problemes i unes solucions és política, però dir que hi ha uns altres problemes i unes altres solucions, no és política.

Replegar signatures per influir en una decisió pública només és política segons quan...

Com en temps de l'agüelo Paco i don Manuel, que tampoc feien ni fan política...

Conclusió: Política, només en fan els altres.

Pensament

Us heu parat mai a pensar que, en el camp de l'activitat humana, la SUMA d'esforços i d'il·lusions acaba sent un PRODUCTE o una PROGRESSIÓ?

Carreteres Ciclistes

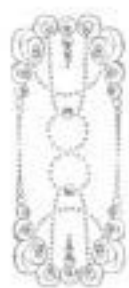
Si només ho hagueren dit els mitjans afins, ens haguérem pensat que era conigna, però que com tots es van queixar, igual és que realment són roïnes de veres. També n'hi ha qui no sabien que a Herbers no hi ha cobertura telefònica. Estos de capital...

LLIÇONS COMARCALS

La comarca on visc es diu els Ports És molt gran. És més de mil quilòmetres quadrats.

Els Ports limiten al nord amb el Baix Aragó, el Mataranya i el Montsià. Al sud i a l'est, amb el Maestrat; i, a l'oest, amb la Serra de Gúdar i el Maestrazgo.

Els habitants dels Ports no som del Maestrat. Som partencs i en som molt paquets i hi ha molts agüelos.

JA FA TEMPS QUE...

Per Julian Pastor Amela

Les festes de Setmana Santa i Pasqua

Per parlar de les festes de Pasqua, gairebé hem de començar parlant del dijous llarder.

Dijous llarder

La festa d'eixe dia consistie principalment a que les colles de xics i xiques jugaven al joc de l'olla.

Durant tot l'any, a totes les cases, les olles i topins —que totes eren de fang— igual que els cànters d'anar a la font, quan es badaven i quedaven inservibles, s'anaven guardant per traure'ls el dijous llarder.

Per jugar, es tratave de posar-se en un gran rogle i anar-se tirant els cànters i les olles d'un a l'altre mirant d'entomar-les bé fins que, per distracció o mala traça caïen a terra i s'esclafaven. Per tots els carrers es trobaven rogles de jòvens amb aquest entreteniment i ple de testets per terra.

Una altra cosa característica d'eixe dijous ere el joc de la mel. S'agarraven, en cercle, un grup de xics o de xiques a un llaç gran de corda. Un es posave al mig i tenie per missió aconseguir tocar algun dels que sostenien la corda i, si ho

aconseguie, el que havie estat tocat es quedave al mig, li tocave pagar —com es deie. El mateix passave si algú del que sostenien s'assoltave de la corda perquè el del mig no l'agarrare.

Ere un entreteniment bonic fins al punt que les xiques no tenien inconvenient en posar-se dins la corda dels xics i fer un poc de jugarota i a l'inrevés. Amb el temps, no sé a sant de què, a este dijous ja no se'l coneix com a dijous llarder sinó com a dijous de les cordes i, a més, ja no es tracte d'un entreteniment sinó que els xics vagen a nugar les xiques sense cap més substància.

La veritat és que tot ha quedat com un joc de criatures i podem dir que tot l'antic ha desaparegut. Damunt, també podem dir que les olles els cànters i els topins han passat a millor vida.

Els armats

Ben entrada la Quaresma començaven a assajar els armats. Es constituïe una agrupació d'una seixantena d'unitats, tots ben uniformats com els soldats romans del temps de Crist. Portaven mantons de color roig, groc, blau, verd, etc

i feien una comparsa molt llustrosa. L'única cosa que, potser, desentonava una mica ere que no portaven les cames a l'aire sinó que se les tapaven amb els calçotets llargs de punt —cosa prou comprensible, perquè a Morella els mesos de març i abril solen ser bastant fresquets.

Quan formaven la centúria, o com es vulgue dir, anaven davant una banda de cornetes i tambors, després una esquadra d'abanderats i, a continuació, els armats en dues fileres que, al compàs de les cornetes i els tambors anaven pegant colps de llança a terra. Pareix que l'interès principal que tenien els armats ere vore si podien trencar la llança pegant amb tota ànima a terra, cosa que, en els primers anys que jo recordo, ere prou impossible perquè no hi havie voreres en la major part del poble i es conformaven en trompejar els brancalets de pedra que tenien algunes cases.

Als anys vint, quan la dictadura de Primo de Rivera, que es va obligar a posar voreres a totes les cases, ja van tenir motius per armar bon soroll fent rebotar les llances contra les pedres de la vorera.

El diumenge de rams, igual que el dijous i el divendres sant, es reunien a l'ajuntament i, manats pel centurió Perico Espada, anaven a buscar l'abanderat a casa Gran d'Orti, que portave un estendard o guió penjat d'una perxa on constaven les inicials S.P.Q.R. (*Senatus populusque romanus*) del llatí, que nosatros traduïem de la forma següent:

- Sastre pilló quita ropa.

D'allí anaven a l'església o a Sant Miquel per desfilat davant de les curolles. La professó del dijous sant visitave les tres parròquies i les curolles entraven a fer reverència i genuflexió, mentre els armats es quedaven al carrer de Noguer o a les Calçades, mentre les curolles estaven a Sant Joan o a Sant Miquel, fent el caragol.

Quan entraven a l'església, el retrò de les llances era prou especial i les dones, que estaven assegudes en catrets o a terra esperant el sermó de la bufetada, tenien bon compte d'obrir-los un pas sobrat fins a la sagristia perquè, tenint en compte que l'única il·luminació que hi havia a l'església era la dels ciris del monument, quedaven algunes parts prou obscures i era qüestió de lliurar-se d'alguna mala xafada o d'un colp de llança.

Així que s'acabava el terrabastall, en entrar a la sagristia, es posaven a xarrar i fumar i, més de quatre volts, havia d'entrar algú a fer-los callar una mica mentre, a fora, s'estava fent el sermó.

Però, el més bo era que, mentrimentres el sermó, que solie durar una hora passada com a mínim, els armats feien guàrdia al monument. No sé a sant de què. Dic jo, si per cas algú volguere assaltar-lo... I, a cada moment, allà te tens a Roberto Beltran, que era el lloctinent del centurió i el director de la banda de cornetes i tambors, acompanyat de quatre armats a rellevar els que estaven al monument. O sigui que, durant tot el sermó, era una passejada d'armats amunt i avall per l'església entremig de les dones. Al final de tot, formaven al mig del Placet i se'n anaven a toc de corneta fins l'ajuntament.

Maçades i solispassa

I aixina ens presentàvem al dissabte de glòria. L'ofici, que avui en dia es fa a la mitjanit del dissabte, en aquell temps es feia a les deu del matí. Dies abans, tota la sagaleria ens havíem provist d'unes macs de fusta i ens en anàvem al Prat a donar-los menjar—segons deïem—perquè la cosa no passava de trinxar bona quantitat d'herba fins que el maçot quedava ben verd. Mira quina substància...!

A les deu del matí del dissabte no faltava ningú al Placet de l'Església esperant que les campanes voltaren el toc de glòria per emprendre, a continuació, una carrera per tots els carrers de Morella cantant:

- Porta oberta, bona coberta. Porta tancà, bona maça.

I aixina ho fèiem, perquè la porta que trobàvem tancada, pobra d'ella...! És clar que a totes les cases se'n guardaven ben bé de tindre-les totes obertes i, si en quedava alguna de tancada perquè els amos estaven fora del poble, sempre hi havia un veí o vefna que es posava de guàrdia per quant passaren les maçades.

Quasi tan prompte com eixiem del Placet, també venien els aguatzils en la

♩ = 108

An - ge - lets del cel, què min - ja - reu a
Pas - qua? Ous i ca - ra - gols i fu - lle - tes de car -
ras - ca, ca - ta - clas - ca, ple - na de pas - ta. El di -
jous, de ma - ti, bo - na ros - ca per a mi. El di -
jous, de ves - pra, bo - na ros - ca amb can - sa - là. Ous,
ous, trui - taj pa, bas - to - naes a l'es - co - là. Ous,
ous, trui - taj vi, bas - to - naes a Pe - le - gri
Ous amb ca - na - ri, bas - to - naes al vi - ca - ri.
Ous amb ta - ron - ges, bas - to - naes a les mon - ges.
Ous amb ca - ca - uets, bas - to - naes als es - co - la - nets.

nostra persecució, sobretot, si ja havien rebotat alguna porta o en evitació que poguere passar. Jo més bé crec que les persecucions que organitzaven els aguatzils—el tio Jaco, més antic i el tio Mosca i Gerardo després—, tenien més el caràcter de fer-nos un poc de temor que de pillar-nos les macs.

I, a la tarde del mateix dissabte teniem la solispassa. A pesar que una gran majoria de dones havien anat a l'església a replegar la primera aigua benida pel matí, promptet, allà a les dues de la vesprada, eixiem de les tres parròquies una grapatada de xiquets i xiquetes acompanyant un capellà que anava beneint les cases que li ho demanaven i no paràvem de cantar:

- Angelets del cel, què menjareu a Pasqua? Ous i caragols i fulletes de carasca, cataclasca, plena de pasta. El dijous, de matí, bona rosca per a mi. El dijous de vespra bona rosca amb cansalà. Ous, ous, truita i pa, batonaes a l'escola.

Ous, ous, truita i vi, bastonaes a Pelegrí. Ous amb canari, bastonaes al vicari.

I, aixina, anaven pegant bastonades, de paraula solament, a tots arreu que trobaven pels carrers, amb l'única condició de buscar una paraula que rimava amb el nom o malnom de l'obsequiat. I quan, per un encert, coincidíem amb la quadrilla d'una altra parròquia, no cal dir el guirigall que es movia amb la pretensió de ser més cridaners i més pitos que els altres.

Al final, teníem una compensació per l'assistència. Ens donaven algun dineret. Quantes voltes, recordo, que me van donar dos centimets i, a voltes, una perreta per a dos que, immediatament anàvem a gastar-nos-la a casa Gorreta comprant puro moro. El centimet i els dos centimets eren encara moneda molt corrent i, normalment era el que tiraven les dones al plat del capellà que beneïa la casa.

Pasqua

I arribava el diumenge de Pasqua. Dos dies abans, el divendres i el dissabte, a les cases i als forns, sobretot als forns perquè no hi havia ningú que tinguere forn a casa, dominava una activitat febril preparant les rosques per a les berenes del diumenge i del dilluns. Moltes vegades s'establie un torn i havien d'esperar-se una mica fins que els tocava coure les rosques.

Es feien les rosques en forma de rotllo, de *pandurmiendo* o de *panquemao* i s'hi posaven dos ous. També se'n feien de la mateixa pasta en forma de prima i amb un sol ou al mig, però, la major part de les que es feien, com ara, eren les farcides de llomello, xoris, ou dur, llengua-nissa, pinyons, etc. El xocolata, les figuretes i els ornaments van arribar molt més tard. I les rosques fetes amb aquests ingredients han servit sempre més per a article de regal que altra cosa, com, per exemple, l'obsequi que solen fer els padrins als afillats.

A la tarda, s'anava a berenar a l'Hostal Nou. Ho deïem aixina, encara que realment s'anava a tot el tros del riu que hi ha des de l'Hostal Nou fins a l'Hostal de Nuella. Allà s'escampava tota la gent per la vora del riu i per totes les casetes i tabernetes que servien vi, cacaus i tramussos i berenars, però en aquest dia tan assenyalat, quasi tots s'ho portaven de casa.

Les quadrilles de xics i xiques buscaevnm sempre algun lloc on es poguere ballar i jugar a saltar la corda fins l'hora de berenar. Això de la corda era un article que no faltava a cap colla i que, normalment, només s'eixie del

portal es començava a saltar i no es parava fins arribar a la vora del riu, està clar que les pesades cistelles de la berena anaven passant d'unes mans a unes altres.

En aquell temps no hi havia cap altra manera de fer música que amb instruments de corda o amb algun acordió, per tant, on hi havia un grupet de dos o tres guitarres i un llaüt o algú amb una acordió, de seguida es feie un roglé que durava tota la tarda. Més avant, quan va vindre l'imperi de la gramola, la cosa va canviar en qüestió de música més moderna. Però, com de gramola només en tenie qui qui, la qüestió de l'amuntament de gent va ser igual. Es pot dir que, per aquells anys, tot el poble eixie a berenar, si bé no tots arribaren tan lluny on estava la majoria de la gent; però, inclús la gent de més edat, eixie a pegar una volta.

El dilluns, s'anava a berenar a la Pedrera. Quantes vegades amb prou mala hora! perquè encara que el temps no fore molt agradable els dies de Pasqua com solie passar més d'una vegada, baixar a l'Hostal Nou sempre tenie alguna cosa de més agradable que pujar a la Pedrera, on el mal oratge sempre ho fa més inhòspit.

No obstant, fere el temps que fere, la gent s'animava i sempre estava la Pedrera concorreguda. Allí la gent estava més reunida, perquè s'ocupava tot des de les eres del mas fins la corba de la carretera que entrava allà dins i a la vertent de la muntanya on quedava una carrasca grossa que, es deïe, que l'havia comprada Julio Milian a fi i efecte que no la tallaren. No sé si ere cert, però la carrasca allí va estar molts anys.

Hi havia dues fontetes. Una damunt de la carretera que venie directament de l'ullal de Vinatxos i una altra a la caseta que hi ha baix amb un safareig.

El dilluns, no sé per què, pareix que els roglés de jòvens tenien més tirada a fer jocs de penyores. N'hi havia un que tenie una cançoneta que feie:

- *El ramo de San José*
Todos los años florece.
La palabra de los hombres
se ha perdido y no aparece.
A la xumbala que és carabassa.
A la xumbala que és polisson.
A la xumbala que és caramelo.
Caramelo superior.

Encara que la setmana següent, festa de Sant Vicent, també n'hi havia alguns que solien eixir a la Pedrera a berenar, es pot dir que el dilluns de Pasqua s'acabava la festa i, moltes voltes, buscant algun receret ben resguardat del vent, que allí sempre és inoportú, per poder berenar amb més comoditat.

I, després, saltant cap a casa o, més ben dit, al ball per acabar la festa.

Recordo una anècdota d'un lleu accident que va ocórrer entre dos cotxes, en aquells anys que alguns van tindre la temptació de comprar-ne i, pel que es veu, no estaven molt en vigor les normes d'aprenentatge ni l'obligació del carnet de conduir.

Resulte que a la corba de la caseta de Llebre van xocar dos cotxes d'aquells que el motor anava metre i mig davant del parabrises i que, a bon segur, no anirien a més de quinze o vint per hora. Però es van entropessar i els desperfectes no van ser gran cosa, per això dic que no anirien molt ràpids. Un cotxe el portava el Sr. Antonio de Quelo i l'altre, un tal Ramoncito fill del ferrer que tenie la ferreria a la costereta de Benditos. Tot va quedar en una xafadina de farols i parafangs i ningú va prendre mal, gràcies a Déu. Però la discussió i el tirar-se les culpes d'un a l'altre van durar el temps que vulgues. No sé com van aclarir la cosa perquè realment els dos cotxes estaven al mig de la carretera.

Una altra cosa que recordo d'aquell temps és que rarament es trobava algú que se n'haguere passat en la beguda, a pesar que el vi, no altra cosa, ere el que tot el món bevia en abundància. A més que, si d'algú es deïe i ere veritat, l'interessat estava un poc avergonyit durant uns dies davant dels amics i coneguts. Cosa prou distinta a avui en dia perquè, segons em conten, i segur que exageren, el que ara es distingeix és aquell que es manté serè tots els caps de setmana.

♩ = 105

El ra - mo de San Jo - sé to - dos los a - ños flo -
re - ce. La pa - la - bra de los hom - bres se ha per - di - do y no pa -
re - ce. A la xúm - ba - la que és ca - ra - bas - sa, a la
xúm - ba - la que és po - lis - son, a la xúm - ba - la que és ca - ra -
- me - lo, ca - ra - me - lo su - pe - rior.

CAFETERIA - RESTAURANT

Rourera

Tel. 964 160 308
MORELLA

**MARISCOS I PEIXOS FRESCOS TOTS
ELS CAPS DE SETMANA**

des de 1970!

ESPECIALITATS PER ENCÀRREC:

Cabridet al forn
Truita farcida
Perdiu amb col
"Puchero" casolà

EL MILLOR DE ROURERA: LA SEUA CLIENTELA

